

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

ДИПЛОМНА РОБОТА:

**КРОСКУЛЬТУРНІ ВІДМІННОСТІ УЯВЛЕНЬ ПРО РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ**

на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «**магістр**»

з напрямку «психологія»

студентки ОКР «магістр»

Півень Валерії Миколаївни

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри соціальної психології

Клименко Ірина Вадимівна

Допустити до захисту в ДЕК

кафедра соціальної психології

Протокол № _____ від _____

завідувач кафедри:

доктор психологічних наук, професор

Коваленко Алла Борисівна

(підпис)

Київ – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ КРОСКУЛЬТУРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ УЯВЛЕНЬ ПРО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ	6
1.1. Поняття та сутність національної ідентичності у контексті російсько- українського протистояння.....	6
1.2. Особливості уявлень про росіян та українців: ауто- та гетеростереотипи	10
1.3. Порівняльний аналіз наративів щодо російсько-української війни	19
Висновки до Розділу I.....	25
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНА СХЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ КРОСКУЛЬТУРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ УЯВЛЕНЬ ПРО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ	27
2.1. Етапи емпіричного дослідження та опис вибірки	27
2.2. Обґрунтування методичного інструментарію дослідження.....	31
Висновки до Розділу II.....	34
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КРОСКУЛЬТУРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ УЯВЛЕНЬ ПРО РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ	36
3.1. Аналіз відмінностей уявлень українців та французів щодо причин, перебігу та наслідків російсько-української війни.....	36
3.2. Аналіз відмінностей уявлень українців та французів про учасників російсько-української війни.....	47
3.3. Практичні рекомендації щодо формування національного наративу, пов'язаного з російсько-українською війною.....	63
Висновки до Розділу III	64
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	67
ДОДАТКИ.....	74

ВСТУП

Актуальність дослідження.

Розвиток сучасних інформаційних технологій назавжди змінив усталену до ХХ ст. концепцію воєн. Британський журналіст Дейвид Патрикаракос присвятив ціле дослідження впливу інформаційного протистояння та наративів на війни у ХІХ ст. Досліджуючи військові конфлікти на Близькому Сході та початок російсько-українського протистояння у 2014 році, він відмітив, що сучасні військові конфлікти тепер є розмитими в часі (інформаційне протиборство передує реальним бойовим діям та може тривати довго після них), позапросторовими (через інформаційні мережі у протистояння втягуються території значно ширші, ніж ті, що охоплені війною) та гібридними (це завжди мікс бойових дій та інформаційного впливу) [16].

Пряме бойове протистояння тепер стало тільки частиною війни, в той час як іншим полем бою став інформаційний простір. Як зазначає Клименко І.В. «сучасні війни стають протистоянням наративів, і боротьба за світогляд, цінності, фокус протистояння фактично стає більш значимою, ніж традиційні баталії» [12].

Наратив окреслює рамки (фреймінг) щодо причин, перебігу та потенційних наслідків військових конфліктів, формує уявлення про учасників протистояння та задає «порядок денний» для висвітлення воєн в інформаційному просторі. Потужний наратив здатний згуртувати внутрішню аудиторію та завоювати зовнішніх прихильників для однієї зі сторін конфлікту, що прямо чи опосередковано може вплинути на перебіг реальних бойових дій.

Відтак, для України після повномасштабного вторгнення Росії в лютому 2022 року вкрай важливим завданням є формування потужного національного наративу, що окреслює наші позиції у цій війні, а також трансляція цього наративу в країнах Європи та Північної Америки, які здатні стати нашими союзниками.

Не дивлячись на те, що досліджень, присвячених природі та функціям наративів, соціальних установок та стереотипів достатньо багато, новітніх

розвідок щодо наративів російсько-української війни та уявлень про неї як у самій Україні, так і в світі ще замало, що і доводить актуальність нашого дослідження.

Об'єктом дослідження є система уявлень про російсько-українську війну.

Предмет дослідження – кроскультурні відмінності уявлень про російсько-українську війну.

Мета дослідження – проаналізувати відмінності уявлень українців та французів про російсько-українську війну (її причини, перебіг, можливі наслідки та учасників – росіян та українців).

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

1. Здійснити теоретичних аналіз наративних рамок російсько-українського протистояння (уявлень про національну українську ідентичність, ауто- та гетеростереотипів росіян та українців).
2. Розробити методологічну схему дослідження кроскультурних відмінностей уявлень про російсько-українську війну.
3. Виявити відмінності уявлень українців та французів про причини, перебіг та гіпотетичні наслідки російсько-української війни.
4. Виявити відмінності уявлень українців та французів про учасників цього протистояння – росіян та українців.

Гіпотези:

1. Уявлення про російсько-українську війну є більш цілісними та однозначними в українській вибірці, та менш структурованими та однозначними у французькій вибірці.
2. У сприйнятті причин, перебігу та результатів війни досліджувані нації мають різний характер відповідей, зумовлений особливостями кожного окремого народу, їхніх інтересів.
3. На відповіді респондентів значний вплив мають аутостереотипи та гетеростереотипи.
4. Відповіді респондентів, які представляють різні нації залежать від впливу медійного поля, яке домінує у їхній країні.

5. Характер отриманих відповідей має відмінну тональність від уявлень, які домінують у респондентів у мирний час, адже війна суттєво впливає на сприйняття дійсності.
6. Українці переважно вважають себе ментально далеким народом від росіян з різними векторами розвитку.

Методи дослідження:

1. Теоретичні методи (критичний аналіз, узагальнення, порівняння та систематизація результатів попередніх досліджень).
2. Емпіричні методи: анкетування для виявлення відмінностей в уявленнях українців та французів про російсько-українську війну; метод культурно-ціннісного диференціалу за методикою Г.У. Солдатової та С.В. Рижової; контент аналіз.
3. Методи математичної статистики: аналіз середніх значень, Crosstab, IBM SPSS Statistic.

Наукова новизна роботи полягає в систематизації та узагальненні відомостей про роль національної ідентичності, ауто- та гетеростереотипів у контексті російсько-українського протистояння.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані при для корегування національного нарративу, пов'язаного з російсько-українською війною та розробки стратегії його зовнішнього просування (зокрема, на території Франції).

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку літератури, що налічує 56 використаних джерел та 5 додатків. Робота містить 19 таблиць, 10 рисунків. Загальний обсяг роботи – 74 сторінки.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ КРОСКУЛЬТУРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ УЯВЛЕНЬ ПРО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ

1.1. **Поняття та сутність національної ідентичності у контексті російсько-українського протистояння**

Національна ідентичність є одним із найважливіших питань для суспільства. Для України це питання особливо важливе, адже вона досі стоїть на шляху націєтворення.

Проте перед тим, як ми перейдемо до розгляду особливостей національної ідентичності українців, варто дати визначення цього поняття. У соціогуманітарних науках усталених понять національної ідентичності немає. Проте є окрема ознака яка визнається усіма – це **почуття приналежності до певної нації**. Інші ж складові залежать від різних підходів до розуміння національної ідентичності.

Деякі дослідники надають велике значення, так званим **об'єктивним факторам приналежності** – це територія, на якій люди живуть, мова, якою вони спілкуються, релігія, до якої себе відносять. Інші надають **перевагу суб'єктивним факторам**, тобто основним вважають те, ким ти сам себе відчуваєш, – незважаючи на твоє етнічне походження, на те, якою мовою ти спілкуєшся і до якої церкви ходиш.

Наприклад, український дослідник Д. Сладкий розкриває **національну ідентичність** як усвідомлення людиною власної приналежності до певної нації і держави [26].

С. Ентоні, британський дослідник феноменів нації та націоналізму, визначає національну ідентичність як «неперервне відтворення та реінтерпретацію структури вартостей, символів, спогадів, міфів і традицій, що становлять характерну спадщину націй, та ідентифікацію індивідів із цією структурою і спадщиною» [27].

Професори психології в Університеті Суррея, що у Великій Британії, М. Барретт та С. Девіс зазначають, що «національну ідентичність можна визначити як набір пізнань та емоцій, які виражають стосунки особи з нацією» [39]. На їхню думку, національна ідентичність – це суб'єктивна конструкція, що відрізняється від поняття «національність», яке є об'єктивним маркером приналежності особи до нації. Барретт зазначає, що національна ідентичність є складним поняттям, яке включає такі компоненти [39]:

1. Суб'єктивне переконання (самокатегоризація) щодо того, до якої нації належить особа;
2. Сильне почуття національної приналежності, як частини ідентичності особистості;
3. Емоції (позитивні чи негативні) щодо нації;
4. Стереотипи щодо типових характеристик і рис людей, що належать або до твоєї національної групи чи до інших національних груп;
5. Суб'єктивний досвід інклюзивності та сприйняття себе, як схожого на інших членів групи за важливими характеристиками, що визначають групу;
6. Суб'єктивні думки щодо поточних цілей і проблем нації;
7. Знання та бажання засвоїти національну культуру та цінності та дотримуватися національних норм поведінки.

Підсумовуючи вищенаведене, робимо висновок, що національна ідентичність розглядатиметься нами як визнання народом самого себе, знання і повага до історії, національної культури, території, усвідомлення народом своїх особливих рис, розуміння членами національної групи своїх інтересів, прагнень, цілей, ідеалів, потреб тощо.

В Україні проблема національної ідентичності має свої особливості, зумовлені передусім тривалим періодом бездержавності, перебуванням територій сучасної України під контролем різних імперій і державних утворень, тривалою мовно-культурною асиміляцією українського населення. Як вважає Е. Вілсон, «українську ідентичність ще треба «перебудувати», відокремивши її від інших національних історій, з якими пов'язувалося життя українців протягом

сторіч – російської, радянської, польської, угорської тощо» [3]. Звісно, після революцій 2004 і 2013 років, а також після початку вторгнення Росії на Схід України та анексії Криму, українська ідентичність значно прискорила процес своєї «перебудови», відокремлення від тривалого натиску російської культури та радянських пережитків на ідентифікацію українців.

Так, українці продемонстрували світові свій вибір проєвропейського вектору розвитку, а отже і готовність заявити на світ про свою європейську ідентичність. Якщо говорити про європейський вибір України, то це є загальнонаціональний вибір певної системи цінностей: індивідуального підприємництва, професіоналізму, корпоратизації, правової держави та права, динамічної етики й культури, процедур мирного досягнення та підтримки громадянської злагоди тощо. Процес розвитку принципів, за якими функціонують європейські держави є окремим питанням. У даному випадку нас цікавить той факт, що українці свідомо зробили вибір саме на користь європейських, а не російських цінностей, що є невід’ємною частиною національної ідентичності. Важливо зафіксувати, що цінності – це термін, що означає наявні дискусивні та постійно оновлювані якості, які людина у своєму житті вільно обирає, з яких конструює зміст свого життя.

Наприклад, у результатах соціологічного дослідження «Хто ми. Портрет українців очима українців» аналітичного центру «Український інститут майбутнього», проведеного у 2021 році серед 5000 респондентів у п’яти макрорегіонах України: Захід, Схід, Південь, Центр та Донбас, зазначено: «відчуття приналежності до Європи (а отже і до загальних європейських ритуалів, образів та культурних кодів) є дуже важливою для самоідентифікації українців, для їхнього самосприйняття і усвідомлення себе як певної частини світу». Також респонденти відповіли, чим саме українці і росіяни відрізняються, на думку самих українців: 27% вважають, що ми більш працьовиті, 22% – більш волелюбні, 21% – більш хазяйновиті, 19% – більш відкриті, 19% – більш щирі, 19% – більш демократичні. «Серед великих плюсів потрібно визначити, що переважна більшість опитаних українців вважає, що

Україна – не Росія. Ба більше, різниця у наших цінностях свідчить про те, що ми відносимося до різних цивілізаційних просторів», – зазначено у дослідженні [37].

Як зазначала з Н. Пелагеша, українська національна ідентичність знаходиться на стадії становлення та проходить етап, який розвинені європейські держави-нації минули в період модерну. Для більшості з них він завершився створенням сталої національної ідентичності. Що стосується української ідентичності, то вона й досі є «незавершеним проектом». Саме зараз, на її думку, в Україні формується національний наратив, створюються національний інформаційно-комунікативний, культурно-символічний простори, відбуваються інші процеси, характерні для періоду створення національної ідентичності [17].

Одним із найважливіших таких процесів можна вважати широкомасштабний наступ Російської Федерації на територію України, що відбувся 24 лютого 2022 року. На основі досвіду змін національної ідентичності у періоди Помаранчевої Революції та Революції Гідності, можна прогнозувати, що цього разу наслідки цієї, без перебільшення епохальної, події для української нації матимуть значні наслідки. За роки війни на Сході України національна ідентичність українців вже засвідчила, що ми належимо до відмінного від росіян цивілізаційного простору. Тому можна прогнозувати, що після завершення повномасштабної війни з Росією відбитки російської цивілізації та радянського минулого стануть ще менш помітними на нашій самоідентифікації.

На теоретичне підтвердження цієї думки можна навести думку С. Гантінгтона, який зазначив, що відчуття національної ідентичності може наростати та послаблюватися під впливом зовнішньої загрози [48]. Національна ідентичність є соціальним конструктом, тому вона може змінюватися залежно від психосоціальних обставин [50]. Або як зазначають Б. Карінгтон професор Університету Ньюкасла та Дж. Шорт, професор Університету Хартфордшира, «більшість людей виражають певний ступінь національної ідентичності; однак

його вираження посилюється в ситуаціях, коли приналежність до нації стає особливо помітною, наприклад, під час міжнародних спортивних заходів або коли існує потенційна загроза для національної ідентичності, наприклад, під час міжкультурної зустрічі [41].

Тож, можна прийти до висновку, що зовнішня агресія Російської Федерації та їхня поступова та планомірна політика інтеграції української національної свідомості у «склепи» «русского мира» не лише виявилася провальною, а стала ефективним консолідуючим фактором для українців, які незважаючи на внутрішні розбіжності у багатьох питаннях, об'єдналися під спільною ідеєю – захисту своєї землі та національної ідентичності. Як зазначив Ф. Фукуяма: «всупереч аргументам про те, що концепції національної ідентичності та державного суверенітету застаріли, таке інклюзивне відчуття національної ідентичності залишається вирішальним для підтримки успішного сучасного політичного порядку» [43]. Національна ідентичність тісно пов'язана з забезпеченням безпеки держави, вона сприяє згуртованості всередині країни та ефективному управлінню нею, забезпечує адекватне сприйняття та підтримку країни на зовнішній геополітичній арені.

1.2. Особливості уявлень про росіян та українців: ауто- та гетеростереотипи

В усіх націй завжди існують етностереотипи щодо самих себе і етностереотипи іноземців щодо чужого етносу. Стереотипи можуть спростовуватись, або підтверджуватись, про головне, що інколи вони заважають рухатись суспільству вперед та інтегруватись у бажані цивілізаційні простори.

Таким чином, доцільно розглянути певні стереотипи щодо українців. Почнемо з визначення поняття. Етностереотипи – це спрощені, схематизовані образи етнічних груп, що характеризуються високим ступенем узгодженості індивідуальних уявлень. Під етнічними стереотипами розуміють відносно

стійке уявлення про моральні, розумові, фізичні якості, притаманні представникам різних етнічних спільнот [28]:

Дослідниця Солдатова виокремлює два види етнічних стереотипів:

1) **автостереотипи** – думки, судження й оцінки, що стосуються власної етнічної спільноти;

2) **гетеростереотипи** – сукупність оцінних суджень про інші народи, про представників певної чужої етнічної групи [28].

Структура етнічних стереотипів є складною та багатоплановою. На думку Солдатової, до **структури** етностереотипу належать такі компоненти:

– ядро, що складається із системи уявлень про зовнішність представників цієї етнічної групи, її історичне минуле, особливості способу життя, трудові навички;

– мінливі судження щодо моральних і комунікативних характеристик цієї етнічної спільноти, що тісно пов'язані з ситуаціями міжетнічних і міждержавних відносин [28].

На сьогодні існує кілька **класифікацій** етнічних стереотипів. Як уже було сказано, існують автостереотипи і гетеростереотипи. Зокрема, етнічні стереотипи можуть бути позитивними і негативними, поверхневими та глибинними, а також дослідники виокремлюють стереотипи-уявлення та стереотипи-переконання.

Дослідники вважають, що глибинні стереотипи найкраще можуть відобразити національний характер. А поверхневі стереотипи відображують уявлення, що склалися під впливом історичних чинників, внутрішньополітичної ситуації та інших тимчасових змінних. Такі стереотипи мають властивість ситуативно змінюватися, на відміну від глибинних, які не змінюються з плином часу. [38] Наприклад, стереотип, який активно просуває російська пропаганда про те, що на Донбасі живе російське корінне населення, яке завжди було частиною виключно російської культури.

Філософ С. Стуканов зазначає: «Певна річ, повністю відкидати присутність на Донбасі не притаманних українській ментальності архетипів не

можна, але на загал, як на мене, ідеться радше про комплекс стереотипів, отже, не про відмінну природу, а про засвоєне протягом кількох останніх десятиріч років уявлення про її відмінність. Якщо день у день наголошувати на відмінностях – дарма, реальних чи вигаданих, – уявлення про їхню реальність стане аксіоматичним навіть у людей із критичним мисленням, не кажучи вже про буденну свідомість» [30].

Позитивні стереотипи – це ті, що стверджують позитивні оцінки рис етнічної групи. Негативні, навпаки, стверджують, що певна етнічна група має деякі негативні риси і здатна на небажані дії. Щодо стереотипів-уявлень та стереотипів-переконань, то різниця між ними у тому, що уявлення можуть трансформуватися відповідно до «свіжої» інформації, а переконання змінити важко. Суть переконання в тому, що представники певної нації вважають лише власну думку правильною, а ті, хто їй суперечать, помиляються. Варто сказати, що в переломні моменти життя суспільства увага загострюється на вже сформованих етнічних стереотипах. Прикладом цього механізму є максимальне загострення російською пропагандою уваги на пануючому в російському суспільстві стереотипі про «українців-бандерівців» під час Революції Гідності в Україні або російсько-української війни.

Психологи зазначають, що вже сформовані стереотипи зазвичай активно підтримуються у свідомості людей. Ба більше, етнічні стереотипи закарбовані у культурній традиції та несуть у собі орієнтацію у минуле. Зокрема, серед найбільш суттєвих властивостей етнічних стереотипів В. Євтух виділяє: емоційно-оцінювальний характер; стійкість та ригідність до нової інформації; узгодженість, тобто високий ступінь єдності уявлень членів групи як про власну етнічну групу, так і інші етнічні групи [8]. До впливових рис етностереотипів відносять узгодженість та спрощеність, що й забезпечує їх інформативну функцію.

Також важливою властивістю етнічних стереотипів є їхня неточність або помилковість. І.В. Данилюк уточнює, що в етнічній психології існує кілька засадничих позицій щодо співвідношення істинного й хибного у стереотипних

образах [4]. Природна тенденція оцінювати всіх представників групи, як таких, що володіють певною якістю, не завжди виправдана.

Стереотипам також властива символічність, тобто вони засновані на символах. Наприклад, якщо запитати іноземця, яким він бачить українця, то, найімовірніше, він назве такі риси характеру як волелюбність, прагнення до боротьби, нетерплячість, патріотизм. На цьому заснована методика «довільних асоціацій», яка дозволяє зафіксувати насамперед символічні риси, тиражовані також у ЗМІ чи художній літературі.

Етнічні упередження виконують безліч взаємопов'язаних **функцій**. Виділяють такі головні функції етнічного стереотипу: пізнавальна; комунікативна; функція захисту позитивної ідентичності. Пізнавальна функція полягає в тому, що за допомогою етнічного стереотипу ми створюємо образ представника етнічної спільноти, навіть не маючи прямого контакту з ним. Тобто стереотип надає нам базову інформацію. Комунікативна функція забезпечує міжетнічну взаємодію, формує ставлення до представників іншої спільноти. Ідентифікуюча функція є найважливішою для етнічної групи. Вона полягає у створенні збірного «Ми-образу» нації, у вихованні переваги родових етнокультурних цінностей.

Також необхідно згадати маніпулятивну функцію етнічних стереотипів, що яскраво виявляється під час пропаганди в ЗМІ. Тобто етнічні стереотипи за певних умов можуть виступати знаряддям ментального впливу на маси в ідеологічних та політичних цілях [3]. Тут цілком доречно зазначити про вже згаданий вище стереотип щодо українців, який використовується РФ у політичних цілях. Цього року, на початку війни між РФ та Україною, Президент Росії у своїй промові використав далеко не один стереотип, який розповсюджується на території країн пострадянського простору. Так, В. Путин розповів, що Україна не має своєї історії, Україна – це проєкт Леніна, Україна після оголошення незалежності почала розвиватись завдяки Росії і не віддячила їй за це. Українці в черговий раз постали в уявленні росіян народом без своєї мови, без своєї історії і повністю залежним від культурного,

історичного та політичного простору РФ. Тож Путін вміло зіграв на вже існуючих стереотипах про українців, тим самим виправдав перед росіянами свій напад на Україну, зокрема обґрунтовуючи його нібито великими та справедливими цілями.

Цікавим також у цьому контексті видається приклад стереотипу про чесного і справедливого російського солдата. Наразі він також виконує маніпулятивну функцію, адже він настільки міцно вкорінився у свідомості росіян і деяких жителів інших пострадянських країн, що не дає можливості навіть припустити, що російський солдат може скоїти масові безчинства, мародерства та вбивства.

Автостереотипи

Нагадаємо, що автостереотипи – це думки, судження й оцінки, що стосуються власної етнічної спільності. На думку багатьох дослідників, особливістю етнічних автостереотипів є прагнення етнічної спільноти підкреслити найбільш відмінні риси національного характеру, а також – у них переважають позитивні уявлення народу про себе.

І. Шевелева зазначає, що групи з більш високим статусом в економічній сфері мають тенденцію характеризувати себе як таких, що домагаються економічного успіху, а групи з більш низьким статусом – підкреслюють психологічні характеристики: доброту, серйозність, гуманність, не згадуючи про економічні якості [6]. Український дослідник О. Стражний вказує на такі риси українського народу, як: осілість, господарність, консерватизм, універсальність, миролюбність, сміливість, волелюбність, демократичність, духовність, обдарованість, образність сприйняття, сентиментальність, містицизм, щирість, відкритість, барокове мислення, кмітливість, хитрість, лукавство, сваволя, оптимізм, життєрадість, розвинуте почуття гумору, шанобливе ставлення до жінки і сім'ї, еротичність [29].

Водночас цікаву думку пропонують Г. Смітюх та В. Стрілецький, які зазначають, що позитивні риси українського національного характеру суттєво деформувалися під час реалізації нашим етносом своєї всесвітньо-історичної

місії, як перехідної ланки між двома типами цивілізацій – західної та східної. На нашому ментальному рівні це зумовило постійне перебільшення зовнішніх чинників, постійне прагнення покласти на них провину за свої численні біди. Тривала відсутність в українського народу власної держави відбилася в національній підсвідомості, як стан людини, що є фактичним хазяїном землі, але через дію ворожих сил, не може бути її вільним господарем. Саме з цього коріння проростають примирення з негативними явищами, терплячість, зайва сором'язливість, прагнення уникнути особистої відповідальності за стан громадських справ [33]. Фактично ми можемо сказати, що цим пояснюється доволі поширений стереотип серед українців, що за усі негаразди у країні несе відповідальність влада, таким чином забуваючи про вагу особистої відповідальності.

Крім того, українцям властиві також **негативні автостереотипи**. Тут найбільш поширеним прикладом є стереотип про провінційність українців, їхню меншовартість та вторинність по відношенню до росіян. Цей стереотип тривко засів у свідомості деяких українців та є відчутно глибинним. Його нав'язували українцям ще за часів СРСР, наголошуючи на провінційності української мови та низькосортності походження українців. Як зазначала українська письменниця і поетеса Л. Костенко: «Манія величі – це хвороба. Комплекс меншовартості – теж хвороба. Тільки ще гірша. Бо від манії величі станеш іспанським королем, як Поприщін у Гоголя. А від комплексу меншовартості відчуєш себе комахою і побіжиш по стіні, як Грегор у Кафки...» [13].

Цікаву рису української національної свідомості аналізує В. Ткаченко, який зазначає: «Однією з суттєвих характеристик української національної свідомості є поєднання суперечливих поглядів, оцінок, думок, орієнтацій. Так, можна констатувати паралельне співіснування теорій про пріоритет загальнолюдських цінностей і, навпаки, національних вартостей, комплексів меншовартості і «богоосаянності» українців» [31, с. 72–73].

У згаданому вище соціологічному дослідженні Українського інституту майбутнього «Хто ми. Портрет українців очима українців» також вказується наступне: «Погляди респондентів на самих себе і навколишній світ рясніють суперечливими поглядами та переконаннями, серйозними дисонансами у сприйнятті себе і екзогенного до себе. Українці наділяють себе винятковими характеристиками, інколи, навіть як у казкових героїв, що в кінцевому підсумку свідчить про все ще незрілість громадян і суспільства, глибокі корені патерналізму (тут же туга за стабільністю, яка була в «совку»), прагнення ділити світ на чорне і біле». Тож таку бінарність у національній свідомості можна розглядати як підґрунтя таких дихотомічних автостереотипів як «моя хата скраю – я нічого не знаю» та «моя хата скраю – першим ворога зустрічаю» тощо [37].

Гетеростереотипи

Як і усі інші нації українці є заручниками деяких етнічних гетеростереотипів. **Гетеростереотипи** – це сукупність уявлень про риси і особливості інших етнічних груп. Серед основних особливостей прояву гетеростереотипу виділяють такі: суперечливість, в залежності від почуттів симпатії або антипатії, які відчувають носії гетеростереотипу до іншого народу; прояв власних психологічних особливостей в значущих ситуаціях; гетеростереотип, як правило, відрізняє менш сприятлива оцінка в порівнянні з автостереотипом.

Досліджуючи етнічні гетеростереотипи українців, І. Грабовська зазначає: «Із виникненням нових історичних реалій у розвитку української етнонаціональної спільноти, пов'язаних із такими кардинальними змінами у її житті, як набуття незалежності та створення власної самостійної держави, змінюється докорінно не лише самоуявлення спільноти, але і уявлення оточення про неї, насамперед найближчих сусідів» [3].

Як вже було зазначено вище, гетеростереотипи росіян та деяких жителів країн пострадянського простору мають вельми специфічне забарвлення, що зумовлено історичними обставинами. Проголошення незалежності України не

тільки не змусило їх подивитися на українців, як на окрему націю, а і стало каталізатором створення найбільшої кількості у світі негативних гетеростереотипів про українців. Штучно вигадані стереотипи вкорінилися у російських наукових колах, псевдоісторичних книжках, програмах навчання у школах і університетах та у засобах масової інформації.

Наприклад, гетеростереотип про те, що українці – зрадники, оскільки вирішили від'єднатися від «спільної» історії з росіянами та обрали європейський та євроатлантичний шлях розвитку країни, є вкрай популярним і дотепер. Не менш поширеним серед росіян є зокрема стереотип про те, що українці притісняють російськомовних громадян і що більшість з них розмовляють калькою з російської мови (що також є негативним гетеростереотипом). Ці та інші гетеростереотипи посилювалися після приходу до влади В. Януковича, який боровся з «бандерівцями» та головне – після початку російсько-української війни на території Донбасу у 2014 році.

М. Купфер і Т. де Вааль пояснюють: «Москва моделює російсько-український конфлікт як відтворення ідеологічного поділу часів Другої світової війни, де Росії та Україні відведено роль, відповідно, «антифашистської» та «профашистської» сили. Ці ярлики – справжня зброя в дискурсивному протистоянні, що підживлює протиборство на полі бою... Усі ці терміни – результат майже сімдесятилітнього процесу, що перетворив концепт у політизоване звинувачення зі щонайширшим застосуванням» [45].

Важливою також є думка І. Грабовської, яка зазначає, що «чималу роль у самоусвідомленні сучасних українців відіграє такий фактор, як колективна думка сусідів, сформульована чи відтворена в сучасних ЗМІ» [3]. Цей механізм може бути вкрай негативним для самосприйняття українців. Тобто гетеростереотипи росіян, які транслюються у їхніх ЗМІ, музиці, фільмах та книжках впливають і на українців, тим самим перетворюючи їх на негативні автостереотипи та вкорінюючи у нашу свідомість нав'язані комплекси.

Не менш цікавими є гетеростереотипи щодо українців, які панують і в інших країнах. Так, доволі поширеним стереотипом є те, що українці та росіяни

– один народ. Це є результатом того, що іноземці не вивчають історію України та Росії, мають загальні уявлення про наші країни з екранів телевізорів та ЗМІ, на яких чинить чималий вплив російська пропаганда. Проте З. Когут у своєму дослідженні, опублікованому на сайті преси Гарвардського університету зазначає: «Усупереч популярним уявленням про українців і росіян як про «кровно споріднені», історично й культурно близькі народи їхні реальні контакти і взаємопізнання починаються допіру з XVIII століття – з поступового поглинання новонародженою імперією українських і білоруських («руських») земель Речі Посполитої [44].

Окрім примітивних гетеростереотипів, які притаманні українцям на думку інших іноземців, як наприклад, надмірне споживання сала, або ж – любов до гри у футбол, є і інші, про які зазначають деякі жителі ЄС. Наприклад, що більшість українців досі сумують за радянським минулим, їхні цінності все ж здебільшого ближче до пострадянського простору, аніж до європейської цивілізації і комуністичне минуле дотепер тяжіє над Україною. Підтверджує цю тезу і виступ українсько-французького підприємця та експерта міста Глухів у 2021 році на форумі «Україна 30. Імідж України» Мішеля Терещенко. Він підтвердив, що цей стереотип дійсно все ще існує серед європейців, проте зазначив, що вважає його хибним. Серед інших гетеростереотипів, які на його думку, також не відповідають дійсності, він зазначив: тотальну бідність України, відсутність середнього класу та небажання українців боротися з олігархами [5].

Звісно, широкомасштабний наступ росіян на територію України у лютому 2022 року має радикально вплинути на деякі гетеростереотипи щодо українців. Після початку цієї війни, мабуть, не залишилось жодної країни, в якій не чули про українців, які вже два місяці долають «одну з наймогутніших армій світу». Як ми вже зазначали вище, медіа та загальний інформаційний простір кожної окремої країни значно впливає на формування гетеростереотипів. Тож окрім спростування багатьох негативних стереотипів, зокрема сформуються нові, як щодо українців так і щодо росіян. Наприклад, від багатьох європейців можна

почути, що війна на території України була розв'язана не росіянами, а саме російською владою, а влада і народ – це різні речі. Проте конкретно у цьому випадку і перше, і друге, на жаль, є відвертими помилками, стереотипами, які сформувались у європейців на основі власного досвіду та головне – медіанаративами ліберальних ЗМІ у Росії. Проте загальну картину зміни гетеростереотипів ми зможемо побачити лише після закінчення війни.

1.3. Порівняльний аналіз наративів щодо російсько-української війни

Як вже було зазначено вище, війна виступає переламним історичним періодом, який впливає на різні сфери життя суспільства та на сприйняття дійсності значної кількості людей. Лідери думок та ЗМІ своєю чергою виступають трансляторами тих чи інших позицій щодо війни: її причин, перебігу, наслідків та учасників. Такими чином, у суспільстві формуються різні наративи щодо війни, які можуть впливати на цілі народи та окремо на кожну людину.

Тож, дамо визначення поняттю наратив. Термін «наратив» або «стратегічний наратив» з'явився не так давно, хоча у наукових роботах військових командирів армій країн НАТО він існує з 2007 року. Етимологічно слово «narrative» – це історія, оповідання про конкретного героя, ситуацію, ідею або вірування [36]. Г. Піскорська зазначає, що наратив можна визначити як сукупність взаємопов'язаних історій, які формують певні образи минулого, сучасного і майбутнього, які створено для управління сприйняттям цільових аудиторій і спрямовано на досягнення стратегічних цілей. Зокрема, дослідники зазначають, що стратегічний наратив апелює до емоцій, архетипів свідомості, міфів, цінностей тощо, а невід'ємною частиною стратегічного наративу є сторітелінг [40]. Створена історія має пройти свій генезис, увібрати в себе сенси, значення і поняття та сформувавши короткий і ємний меседж, який має спонукати до дії. Головне, щоб меседж міг гарно запам'ятовуватись аудиторії без інвестування значних ресурсів [36].

Також, варто зазначити, що важливим способом розповсюдження наративів є масмедіа. Як зазначив Г. Почепцов, ЗМІ завжди були своєрідними супутниками війн. Ба більше, тепер ЗМІ відіграють якісно нову роль в збройних конфліктах, у сучасних війнах інформаційне поле – це таке ж поле битви. Раніше війна впливала на ЗМІ, тепер – масмедіа впливають на перебіг та розв’язання війн [20]. Проте варто пам’ятати, що ЗМІ є лише трансляторами таких наративів, і не єдиними. На їх формування, звісно ж, впливає купа факторів: починаючи від поширених у суспільстві стереотипів та уявлень про учасників і закінчуючи позицією влади певної країни щодо конкретної війни та вигод від перебігу чи наслідків війни для кожної окремої країни. Трансляторами цих наративів зокрема виступають експерти, аналітики, лідери думок, блогери, групи чи особисті сторінки у соціальних мережах тощо.

Тож, розглянемо найпоширеніші у суспільстві наративи щодо російсько-української війни. Умовно їх можна розподілити на українські і російські (тобто наративи учасників війни) та наративи країн, які не беруть участі у збройному конфлікті, проте мають свої інтереси та сформовану думку щодо даної війни.

В Україні поширені наступні наративи. По-перше, українські політики, інфлюенсери, експерти та ЗМІ транслують абсолютну впевненість у перемозі ЗСУ та у нездоланності української армії. Цей наратив також виступає підґрунтям для творчості українців митців: художників, поетів, співаків тощо [32]. Зокрема, на початку війни в Україні були дуже поширені меседжі про повернення Криму та відновлення контролю над Донбасом у найближчі терміни [1]. Проте згодом Володимир Зеленський заявив, що повернення тимчасово окупованого півострову Крим можливе, проте не скоро і лише дипломатичним шляхом [9].

Щодо найголовніших причин наступу, то українська позиція формується на тому, що РФ має імперські амбіції та бажає відновити СРСР. Також найпоширенішими наративами є те, головною метою РФ є винищення української нації (геноцид). Із такою позицією часто виступає Президент

країни, а також українські міністри. Так, Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики ВРУ одногосно схвалив 11 квітня проєкт Постанови про здійснюваний Російською Федерацією геноцид української нації [21]. Зокрема, однією з причин наступу РФ українські політики називають амбіції Росії розпочати розповсюдити «русский мир» на теренах якомога більшої кількості країн. Саме тому доволі часто українські політики застерігають, що Росія не зупиниться на Україні та захоче спровокувати конфлікти і на інших територіях, що призведе до III світової війни. Так, Президент України виловив припущення, що 3 світова війна, можливо, вже почалася [11].

Крім того, у перший місяць війни в Україні надто потужно підтримувалась ідея закриття неба силами НАТО. Із цим закликом зокрема виступали українські політики та Президент, поширювались петиції та організовувались флешмоби і мітинги у всьому світі [10]. Згодом став популярним наратив про те, що ЄС надто повільно надає озброєння Україні, хоча їхні дії мали б бути оперативнішими та масштабнішими [7]. Також, одним із локальних наративів є відновлення історичної справедливості та перетворення України на головний осередок слов'янської цивілізації – нащадка Київської Русі. Таким чином, окремі політичні діячі наголошують, що Москва вкрала в Україні її історичне минуле, так би мовити «присвоїла історію», створивши свої метаісторичні наративи. Ба більше, після перемоги України, концепцію національної ідеї потрібно будувати на тому, що Україна – єдиний нащадок Київської Русі [24].

Своєю чергою Росія, як ще один учасник війни, має кардинально протилежну позицію та відповідно – продукує кардинально протилежні наративи. Варто почати з того що Росія офіційно називає збройне протистояння на території України – спецоперацією РФ, що від початку свідчить про кардинально інші уявлення про цю подію. Перед нападом на Україну Президент РФ оголосив про головні цілі Росії від «спецоперації». Оскільки офіційна позиція російської влади є чи не єдиним джерелом формування наративів у РФ, то варто звернутися до основних тез, озвучених Президентом

РФ у ніч на 24 лютого 2022 року у відеозверненні до свого народу [23]. «Народні республіки Донбасу» звернулися до РФ з проханням щодо допомоги. У зв'язку з цим, мною ухвалене рішення про проведення спеціальної військової операції на Україні. Її мета – захист людей, які протягом восьми років зазнають знущань, геноциду з боку київського режиму. І для цього ми будемо прагнути до демілітаризації та денацифікації України, а також переданню до суду тих, хто вчинив численні криваві злочини проти мирних жителів, зокрема і громадян Росії», – заявив глава держави. Тож, російські ЗМІ поширюють наступні наративи. По-перше, головною метою військової спецоперації в Україні є демілітаризація та денацифікація України. По-друге, як зокрема, було зазначено у зверненні Путіна, Росія здійснила превентивні дії, адже Україна готувала напад на РФ за допомогою сил НАТО. Про це, зокрема, було сказано і під час зустрічі Президента Білорусі Лукашенка та Президента РФ Путіна, де глави держав вдвох оголосили, що Україна готувала напад не лише на РФ, а і на Білорусь [18].

Зокрема, російські джерела інформації висловлюють впевненість у тому, що спецоперація на території України рухається за планом, а російські військові крок за кроком досягають своєї мети [25]. Цей наратив також підкріплює переконання російського суспільства у тому, що російський солдат – найчесніший солдат у світі, а російська армія – непереможна армія наддержави. Саме тому серед російського суспільства немає сумнівів у тому, що Росія досягне поставленої будь-якої мети, яку поставить перед нею Президент. Так, серед росіян якісно вкорінився наратив про те, що Росія має змогу взяти Київ за 3 дні і знищити Україну також за короткі терміни.

Тож, російські ЗМІ переконливо запевняють, що армія Росії, яку мають боятися у всьому світі, відновить справедливість, та доведе, що «кордони Росії ніде не закінчуються», як сказав Президент РФ [22].

Ще одним наративом, який зародився на території РФ є те, що влада та народ у РФ – різні речі. Він поширюється представниками ліберальних ЗМІ, які вважаються опозиційними. Показовим став кейс за участі російської

журналістки Маріни Овсяннікової, яка у прямому ефірі новин на російському ТВ показала плакат з антивоєнним закликком [2]. Вона стала своєрідним утіленням протиставлення росіян та влади РФ.

Особливо цей наратив розповсюджується на Заході. Так, оргкомітет німецької «Премії ЗМІ за свободу» планував вручити премію Овсянніковій [15], а Президент Франції Емануель Макрон пропонував їй політичний притулок [51]. Таким чином, ми можемо зробити висновок, що на країни, які не є сторонами збройного конфлікту (війни), впливають певною мірою наративи, які продукуються у Росії та Україні. Звісно, як уже було зазначено вище, степінь вразливості до різних наративів залежить від багатьох факторів, зокрема інтересів цієї країни чи окремих особистостей.

Серед інших російських наративів, які розповсюджуються у країнах, що не є сторонами конфлікту є велич російської армії. Згідно з даними на сайті Global Firepower, станом на початок 2022 року Росія посідала друге місце у рейтингу найсильніших армій світу [47]. Ці дані підкріплюються гучними заявами російської влади, про те, що РФ «може повторити» збройне протистояння з країнами Заходу, як стверджується у гаслі, яке щороку повторюють на 9 травня у Росії.

Водночас у багатьох країнах також панують і проукраїнські наративи. Наприклад, Європейська рада з міжнародних відносин провела дослідження «Криза європейської безпеки: що європейці думають про війну в Україні», яке було опубліковане 9 лютого 2022 року [49]. Згідно з ним, більшість європейців вважала високоймовірним вторгнення РФ до України у 2022 році, а також вони зазначили, що бачать у цьому проблему не лише для України, а й для європейської безпеки загалом. Також, європейці зазначили, що хочуть, щоб Європа відповіла на цей збройний конфлікт, до того ж більшість вказала, що допомога має бути і силами НАТО і силами ЄС.

Зокрема, ми можемо говорити про наративи, які притаманні кожній країні окремо. У нашому випадку доречно розглянути наративи, що панують у країнах

ЄС, оскільки ці країни займають найактивнішу позицію щодо даної події. Тож, візьмемо для прикладу Францію.

Попередньо варто зазначити, що ця країна протягом тривалого часу вважалася більш дружньою до РФ, аніж до України через прагматичну прихильність французької влади до Кремля: економічної вигоди, культурного взаємообміну, політичної ваги останньої у геополітиці тощо. Тенденція цієї прихильності на владному рівні спостерігається протягом усього часу незалежності України. Зокрема, діаспора росіян у Франції значно більша за діаспору українців, що також має свій вплив на ставлення французів до росіян. Примітно, що у згаданому вище дослідженні «Криза європейської безпеки: що європейці думають про війну в Україні» респонденти зазначили, що у випадку війни в Україні, люди в Польщі, Румунії та Швеції набагато більш готові йти на жертви, ніж у Франції та Німеччині.

Проте після початку російсько-української війни наративи у Франції почали змінюватись. Показово, що на президентських виборах у квітні 2022 року переміг Емануель Макрон – політик, який набагато більше підтримує Україну, аніж його опонентка Марі Ле Пен, яка веде проросійську політику [42]. Так, вона неодноразово заявляла, що Україна входить до зони регіональної відповідальності Росії, тож ЄС не має втручатися у будь-які конфлікти Києва та Кремля. Зокрема, вона зазначила, що Росія має право на своє розуміння захисту населення РФ, тож з точки зору Путіна, анексія Криму є виправданою, як і інші його політичні рішення щодо України [14]. Своєю чергою політичні експерти у Франції часто заявляли, що позиція Ле Пен у російсько-українській війні, яка включала відмову від запровадження санкцій проти РФ, є відвертим виправданням дій Росії та грою на користь Путіна [55].

Своєю чергою Емануель Макрон з перших днів став на захист України та заявив, що Франція має зробити усе, аби зупинити Путіна, санкціонувати Росію, допомогти українському народу жити, вижити і захищатися, ізолювати Росію на міжнародному рівні [56].

Також окремої уваги заслуговують численні виступи французьких аналітиків, які аналізували боєздатність Франції у випадку ядерної війни. Це свідчить наявність наративу ядерної війни у французьких медіа та дає розуміння про ще один бік занепокоєності Франції [52]. Окрім цього, пул експертів часто аналізують економічну небезпеку для Франції у разі затягування чи посилення війни, а також з вважають, що різкий розрив економічних зв'язків з Росією, як вважають за потрібне в Україні, є небезпечним [53].

Тож, у Франції присутні протилежні наративи: з одного боку – Франція має підтримувати Україну, а також, що РФ має амбіції розпочати III світову війну, а тому Франція має стояти на захисті європейських цінностей, і з іншого боку – що Франція має бути обережнішою у своїх діях та що Україна є залежною від РФ.

Загалом, можемо сказати, що наративи російської та української сторони є емоційно забарвленими, оскільки вони є безпосередніми учасниками війни. Їхні картини світу абсолютно протилежні та сформовані на основі різних ціннісних парадигм. Водночас наративи у Франції є різносторонніми та виходять з концептуально різних основ розуміння інтересів та позиції Франції в українсько-російській війні.

Висновки до Розділу I

Здійснений аналіз джерел дав змогу визначитись з головними ознаками та різними підходами до поняття національної ідентичності. Ми з'ясували, що в залежності від підходу до розуміння цього поняття, значення може надаватися об'єктивним факторам приналежності (територія, мова, релігія тощо) або суб'єктивним факторам (ким особа себе відчуває, незважаючи на твоє етнічне походження, мову та релігію). Таким чином, ми розглядали національну ідентичність як визнання народом самого себе, знання і повагу до історії, національної культури, території, усвідомлення народом своїх особливих рис,

розуміння членами національної групи своїх інтересів, прагнень, цілей, ідеалів, потреб тощо.

Ми з'ясували, що національна ідентичність українців знаходиться у процесі становлення. Та зокрема, що вона має свої особливості, зумовлені тривалим періодом перебування територій сучасної України під контролем різних імперій і державних утворень.

Також, було проаналізовано поняття етностереотипів. Це спрощені, схематизовані образи етнічних груп, що характеризуються високим ступенем узгодженості індивідуальних уявлень. Вони, своєю чергою, поділяються на автостереотипи – думки, судження й оцінки, що стосуються власної етнічної спільності та гетеростереотипи – сукупність оцінних суджень про інші народи, про представників певної чужої етнічної групи. Крім того, ми розглянули властивості, види і функції етнічних стереотипів.

Ми визначили, що українцям притаманні як позитивні, так і негативні автостереотипи, нав'язані тривалим впливом радянської ідеології на свідомість цілих поколінь українців. Також, були визначені деякі гетеростереотипи росіян та європейців щодо українців.

З огляду на те, що на формування етностереотипів значною мірою впливає інформаційне середовище, в якому знаходиться суспільство; на те, що у переламні історичні періоди етностереотипи можуть посилюватись; на те, що поверхневі стереотипи мають властивість змінюватись, а також на те, що стереотипи можуть бути використані з метою цілеспрямованої маніпуляції, ми прийшли до висновку, що широкомасштабна російсько-українська війна матиме значний вплив на вже сформовані етностереотипи та спровокує появу нових. Також ця історична подія вплине на прискорення процесу національної ідентичності українців.

Зокрема, ми визначили поняття наративу та вказали на головні способи їх розповсюдження. Також, нами було проведене порівняння наративів щодо російсько-української війни: ми розглянули головні наративи країн-учасниць

російсько-української війни, а також наративи країни-представниці ЄС – Франції.

РОЗДІЛ II.

МЕТОДОЛОГІЧНА СХЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ КРОСКУЛЬТУРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ УЯВЛЕНЬ ПРО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ

2.1. Етапи емпіричного дослідження та опис вибірки

Для виявлення кроскультурних відмінностей в уявленнях щодо російсько-української війни нами було організовано та проведено емпіричне дослідження, яке складалося з трьох етапів: підготовчо-організаційного; дослідницького (збір емпіричних даних); обробки, аналізу та інтерпретації отриманих даних.

На **підготовчо-організаційному етапі** з огляду на результати теоретичного аналізу нами було уточнено мету та основні завдання майбутнього емпіричного дослідження, окреслено характер вибірки, дібрано відповідні завданням дослідницькі методи та процедури.

Оскільки теоретичний аналіз продемонстрував, що найбільший вплив на реальне військове протистояння між Росією та Україною можуть справляти рамки нарративу щодо національної ідентичності (ким є українці, чому вони є відмінними від росіян та в чому проявляється ця відмінність), а також уявлення про причини та значення новітнього протистояння між цими народами, ми вирішили за необхідне дослідити та порівняти особливості уявлень про ці фактори самих українців та французів, які не є прямими учасниками цих подій, втім можуть виступити стратегічним партнером України за умови співпадіння нарративних рамок.

Попередньо здійснений аналіз представлених в медіапросторі заяв українських та французьких політичних лідерів та лідерів думок, продемонстрував розбіжності в нарративних рамках. Так, ми з'ясували, що серед українських нарративів яскраво виражена впевненість у тому, що Україна стає на захисті європейських цінностей та обов'язково отримає перемогу війні. Саме тому поширеним є також нарратив про те, що країни НАТО мають закрити небо над Україною, а країни ЄС мають бути рішучішими у свої діях. Зокрема, в Україні поширений нарратив про те, що мета РФ – винищення українців. Водночас у

Франції є прихильники наративів про те, що Україна – зона впливу Росії, а також, що Франція має бути обрежнішою із допомогою Україні, адже співробітництво Франції з РФ в економічній площині є вельми важливим. Своєю чергою тема можливості III світової є для французів більш значимою, аніж визнання нападу РФ на Україну – цілеспрямованим геноцидом.

Відтак метою емпіричного етапу дослідження стало виявлення відмінностей в уявленнях пересічних громадян двох країн (України та Франції) щодо причин, перебігу та можливих наслідків російсько-української війни, а також відмінностей в уявленнях респондентів обох країн про українців та росіян як головних учасників цієї війни.

Для досягнення мети емпіричного дослідження нами було поставлено такі завдання:

1. Розробити план емпіричного дослідження кроскультурних відмінностей в уявленнях про російсько-українську війну у французької та української вибірок.
2. Провести опитування респондентів за визначеними методиками з метою збору емпіричних даних.
3. Провести основне емпіричне дослідження та здійснити обробку емпіричних даних за допомогою програми Crosstab та здійснити статистичний аналіз за допомогою IBM SPSS Statistic та Microsoft Excel.
4. Виявити відмінності уявлень французів та українців про характер війни (що її спровокувало, яке значення цієї війни, чим вона може закінчитися).
5. Виявити відмінності уявлень французів та українців про українців та росіян як головних учасників цієї війни.
6. На основі отриманих даних підтвердити або спростувати висунуті на початку гіпотез щодо сприйняття причин, перебігу та наслідків російсько-української війни, а також її учасників. Наведемо найголовніші з них:

- У сприйнятті причин, перебігу та результатів війни досліджувані нації мають різний характер відповідей, зумовлені особливостями кожного окремого народу, їхніх інтересів.
- Відповіді респондентів, які представляють різні нації залежать від впливу медійного поля, яке домінує у їхній країні.
- Українці вважають себе ментально далеким народом від росіян з різними векторами розвитку.

Для перевірки висунутих гіпотез нам необхідно було дібрати цільовідповідний методологічний інструментарій. Для виявлення особливостей уявлень українців та французів щодо причин, перебігу та наслідків російсько-української війни нами було розроблено анкету (ідентичні питання українською та французькою мовами). Анкета мала блок, що містив 5 запитань щодо причин, перебігу та наслідків російсько-української війни. Анкета також мала ряд питань, що допомагали визначитися з характером вибірки (вік, стать, місце проживання респондентів).

Для виявлення відмінностей в уявленнях щодо українців та росіян як головних учасників війни було використано методику Культурно-ціннісного диференціалу. Респондентам було запропоновано оцінити ступінь вираженості 13 пар характеристик у росіян та українців. Зокрема, ця методика спрямована на визначення рівню групової узгодженості щодо дібраних характеристик у чотирьох сферах життєвої активності: орієнтація на групу – орієнтація на себе; орієнтація на зміни; орієнтація один на одного та орієнтація на владу.

Для виявлення потенційного впливу на уявлення респондентів про російсько-українську війну їх політичних орієнтацій було створено анкету із питань, що охоплюють найважливіші наративи учасників війни, які були проаналізовані нами у попередньому розділі та дають можливість чітко визначити ступінь впливу наративів на респондентів і зрозуміти уявлення французів та українців про російсько-українську війну.

Дослідницький етап передбачав проведення основного емпіричного дослідження. На цьому етапі респондентам з обох країн пропонувалося пройти опитування, відповівши на усі поставлені питання. Зважаючи на умови, в яких українці проходили дослідження, зумовлені військовими діями у країні, дослідження проводилося методом онлайн-опитування за допомогою сервісу Google Forms. Посилання на анкету надсилали потенційним респондентам. Такий спосіб проведення діагностики також має низку інших переваг: досліджувані не обмежені у виборі місця та часу проходження тестування; вони жодним чином не можуть зіпсувати бланк або пропустити запитання через строгу форму самої анкети; відсутній ефект впливу дослідника на респондента; можливість одразу перевести результати в таблицю Microsoft Excel.

Період опитування з 15 березня до 15 квітня 2022 року. Загальна вибірка дослідження складала 65 осіб віком від 18 до 65 років. Вибірка складалася з 35 осіб, що проживають в Україні або є тимчасово переміщеними особами, втім ідентифікують себе як українці та 30 осіб, які проживають у Франції і є етнічними французами.

Після завершення збору емпіричних проводилася **обробка, аналіз та інтерпретація отриманих даних**. Для цього використовувалися наступні дослідницькі процедури:

1. Збір первинних даних усієї вибірки та обробку цих даних за допомогою Microsoft Excel.
2. Розподіл респондентів на групи (українська та французька вибірка).
3. Аналіз середніх показників в обох групах та співставлення отриманих результатів.
4. Для обробки результатів були задіяний метод аналізу середніх значень, а також математичний метод Crosstabs, який передбачав створення таблиць сполучення. Зокрема, обробка передбачала використання IBM SPSS Statistic та Microsoft Excel.

На завершальному етапі емпіричного дослідження було сформульовано загальні висновки та надано короткий перелік рекомендацій щодо корекції меседжів щодо російсько-української війни, які транслуються на європейську аудиторію.

Аналіз вибірки

Дослідження було проведене серед респондентів-українців та респондентів-французів.

У дослідженні взяли участь 35 українців віком від 18 до 65 років. Серед респондентів більшість – жінки – 20 осіб, чоловіків – 15 осіб. До початку бойових дій 22 лютого 1 респондент проживав у Канаді, 34 респонденти проживали на території України: м. Київ, м. Кропивницький, м. Львів, м. Одеса, Івано-Франківська область. Після початку бойових дій 8 респондентів виїхали закордон: до Німеччини, Франції, Великої Британії, Іспанії, Чехії та Словаччини. Ще 2 респонденти виїхали до міста Чернівці та на Закарпаття.

Зокрема, респонденти-українці пройшли тест на визначення політичних координат. Так, за економічними поглядами серед респондентів виявилось 12 «лівих» (підтримують державне втручання та регулювання економіки), 9 «правих» (не підтримують державне втручання та регулювання економіки) та 4 центристи. Щодо політичних переконань, то серед респондентів виявилось 15 лібералів, 7 комунітаристів і 3 посередині між ліберальним та комунітарним.

Також, у дослідженні взяли участь 30 французів, віком від 18 до 63 років. Більшість з них – чоловіки (21 особа) жінок – 9 осіб. 28 респондентів проживають на Півдні Франції (м. Сен-Тропе, м. Сент-Максім та м. Фрежюс), а також 2 респонденти – у Парижі.

2.2. Обґрунтування методичного інструментарію дослідження

Під час розробки методичного інструментарію емпіричної частини дослідження ми керувалися метою, завданнями та висунутими гіпотезами. По-

перше, ми намагалися, щоб обрані методики допомогли максимально виявити уявлення респондентів про учасників та особливості російсько-української війни. По-друге, мали достатній рівень валідності, надійності та прогностичності. По-третє, були достатньо адекватні для надання практичних рекомендацій на їхній основі. Отож, для досягнення поставлених задач, нами було відібрано ряд дослідницьких процедур та методів, зокрема анкетування та метод культурно-ціннісного диференціалу.

Із метою визначення соціально-демографічних характеристик респондентів було зроблено авторську анкету для українців (українською мовою) та для французів (французькою мовою). Анкета для українців містила на початку 6 питань, які зорієнтовані на ідентифікацію та визначення характеристик респондентів (імені, віку, гендеру, місця проживання респондента до нападу РФ 22 лютого 2022 року та після нападу). Зокрема, українці пройшли тест на визначення політичних координат.

Анкета містила 5 запитань щодо українсько-російської війни, які були ідентичними для українців та французів. Вибір питань анкети було визначено насамперед вибіркою та гіпотезами дослідження. Дані питання були сформульовані таким чином, щоб охопити найголовніші наративи учасників російсько-української війни і наприкінці – визначити ступінь впливу тих чи інших наративів на респондентів. Зокрема, ці питання охопили наративи, що пов'язані не лише з перебігом військових дій, а і з прогнозуванням їх наслідків. Ці питання дають зокрема змогу якомога краще зрозуміти позицію респондентів щодо війни та отримати гіпотетичне уявлення про інтереси, якими керується представник тієї чи іншої нації, а також про засоби впливу на уявлення респондентів.

Питання були наступними: 1) Виділіть, будь ласка, найголовніші причини наступу РФ на територію України 24 лютого 2022 року, на Вашу думку; 2) Який наразі стан бойових дій в Україні, на Вашу думку?; 3) Оберіть найправильнішу позицію європейських країн щодо українсько-російської війни, на Вашу думку; 4) Чим, на Вашу думку, завершиться війна; 5) Оберіть варіант з головним наслідком цієї війни, на Вашу думку.

Другий блок містив питання за методикою культурно-ціннісного диференціалу. Авторами методики є Г.У. Солдатова, С.В. Рижова. Ця методика була обрана, оскільки вона дає можливість зрозуміти уявлення іноземців та самих українців про важливі характеристики учасників війни. Як уже було зазначено вище, важливі історичні події можуть суттєво впливати на етностереотипи, тож ця методика може показати картину уявлень іноземців та українців саме після початку війни. Зокрема, обрані параметри ціннісних орієнтацій є важливими, адже вони мають високий ступінь прояву під час військових дій.

Мета методики – вимір у межах психологічних універсалій групових ціннісних орієнтації в чотирьох сферах життєдіяльності: орієнтації на групу, орієнтації на владу, орієнтації один на одного та орієнтації на зміни. Таким чином, культурно-ціннісний диференціал складається з 13 пар іменників. У кожній парі один із іменників є антонімом до іншого. Відповідно до інструкції респондентам пропонувалося оцінити, наскільки характерні представлені в методиці якості для росіян та українців. Оцінка кожної якості проводилася за 4-бальною шкалою: 1 - ця якість відсутня, 2 - якість виражено слабо, 3 - якість виражено середньо, 4 - якість виражена повною мірою.

Сумарні бали підраховуються різними методами. У даному дослідженні вимір групових ціннісних орієнтацій полягає у підсумуванні відсотків оцінок 3 та 4, тим самим отримавши сумарний відсоток, тобто ступінь вираженості конкретної якості. Тож, тут ми використали аналіз середніх значень. Проте окрім цього ми використали ще один математичний метод, який дає більш точне уявлення про різницю в уявленнях респондентів-українців та респондентів-французів. Так, ми використали методику Crosstab: порівняння між країнами здійснене за допомогою критерію χ^2 і міри тісноти зв'язку ϕ . За допомогою методу IBM SPSS Statistic та Microsoft Excel ми створили таблиці сполучення і міри тісноти зв'язку. Зокрема, ми визначили величину ефекта ϕ , що має такі кордони: 0.1 - слабка відмінність, 0.3 - середня відмінність, 0.5 - сильна відмінність. Додатково в таблиці ми проаналізували статистичну значущість

відмінностей між двома країнами за відсотком людей, що обрали конкретний варіант відповіді.

Тож розглянемо обрані параметри для шкал культурно-ціннісного диференціалу.

Шкала «Орієнтація на групу - орієнтація на себе» розглядається на основі таких параметрів, як «розрахунок на вирішення проблем іншими (державою, фондами, родичами) – самостійність у прийнятті рішень», «терплячість – нетерплячість», «залежність від суспільної думки – пріоритет індивідуального мислення».

Шкала «Орієнтація на зміни» розглядається в діапазоні «використання звичних методів – відкритість до нового досвіду», «вірність традиціям – руйнування традицій», «спрямованість у минуле – спрямованість у майбутнє», «інертність, боязнь змін – заповзятливість, вміння ризикувати».

Шкала «Орієнтація один на одного» за параметрами «агресивність – миролюбність», «замкнутість – відкритість», «черствість – емпатичність».

Шкала «Орієнтація на владу» – у діапазоні «байдужість до політичних рішень – цілковита зацікавленість у політичних рішеннях», «анархія – законопослушність», «політична апатія – політична активність».

Отже, на початку розробки методичного інструментарію нами було проведено аналіз можливих способів дослідження, які б повною мірою дозволили реалізувати поставлену мету дослідження. Описані вище методики було обрано з трьох причин: валідність, відносно невелика кількість запитань, щоб загальна тривалість проходження комплексного опитування була не більше 20-25 хвилин, зрозуміла процедура обробки даних. На нашу думку, вони повністю відповідають поставленим завданням.

Висновки до Розділу II

У другому розділі ми описали етапи організації та проведення емпіричного дослідження кроскультурних відмінностей уявлень про російсько-українську війну.

Було деталізовано мету, завдання та гіпотези емпіричної частини роботи. Так, попередньо здійснений аналіз представлених в медіапросторі заяв українських та французьких політичних лідерів та лідерів думок, продемонстрував розбіжності в наративних рамках. Тому метою емпіричного етапу дослідження стало виявлення відмінностей в уявленнях пересічних громадян України та Франції щодо причин, перебігу та можливих наслідків російсько-української війни, а також відмінностей в уявленнях респондентів обох країн про українців та росіян як головних учасників цієї війни.

Було розроблено план кроскультурного дослідження про учасників, перебіг та наслідки війни, дібрано та обґрунтовано методики дослідження: основу методологічного інструментарію склали анкетування та методика культурно-ціннісного диференціалу. Також було обґрунтовано дослідницькі інструменти: обробка результатів дослідження мала здійснюватися за допомогою методу Crosstabs, IBM SPSS Statistic та Microsoft Excel, а також методу виміру групових ціннісних орієнтацій у чотирьох сферах життєвої активності росіян та українців: орієнтацію на групу, орієнтацію на владу, орієнтацію один на одного та орієнтацію на зміни. Ці методи допомогли виявити особливості уявлень українців та французів про учасників, перебіг та наслідки війни та здійснити порівняльний аналіз уявлень французів та українців.

З огляду на критерії відбору респондентів було сформовано вибірку дослідження. Таким чином, у дослідженні взяли участь 35 українців віком від 18 до 65 років. Серед цих респондентів більшість – жінки – 20 осіб, чоловіків – 15 осіб. А також – 30 французів, віком від 18 до 63 років. Більшість з них – чоловіки (21 особа) жінок – 9 осіб.

РОЗДІЛ III.

**АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
КРОСКУЛЬТУРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ УЯВЛЕНЬ ПРО РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ**

**3.1 Аналіз відмінностей уявлень українців та французів щодо причин,
перебігу та наслідків російсько-української війни**

Анкетування серед українців щодо причин, перебігу та наслідків російсько-української війни дало виявити наступні показники. У відповіді на питання про найголовніші причини наступу Росії на Україну, думки респондентів здебільшого поділились між варіантом «Росія хоче закріпити статус регіонального лідера, тож її цікавить захоплення України» (76%) та варіантом «Геноцид: РФ цікавить винищення українського народу» (76%). Варто зауважити, що у даному питанні була опція вибору декількох варіантів. Тож, 19 із 25 респондентів обрали ці варіанти, як найголовніші причини нападу. Зокрема, 52% набрав варіант «Росія розпочала III світову, адже відчуває себе наддержавою». І лише 4%, тобто 1 людина, визначили однією з найголовніших цілей наступу бажання РФ демілітаризувати Україну, бо за останні роки вона наростила кількість зброї.

Варіанти «Росія здійснила превентивні дії: РФ могла стати суб'єктом агресії України і НАТО» та «Денацифікація: РФ бореться з великою кількістю нацистів в Україні» не знайшли прихильників серед українців.

Виділіть найголовніші причини наступу РФ на територію України 24 лютого, на Вашу думку.

Увага! Питання передбачає можливість декількох відповідей (за бажанням):

25 відповідей

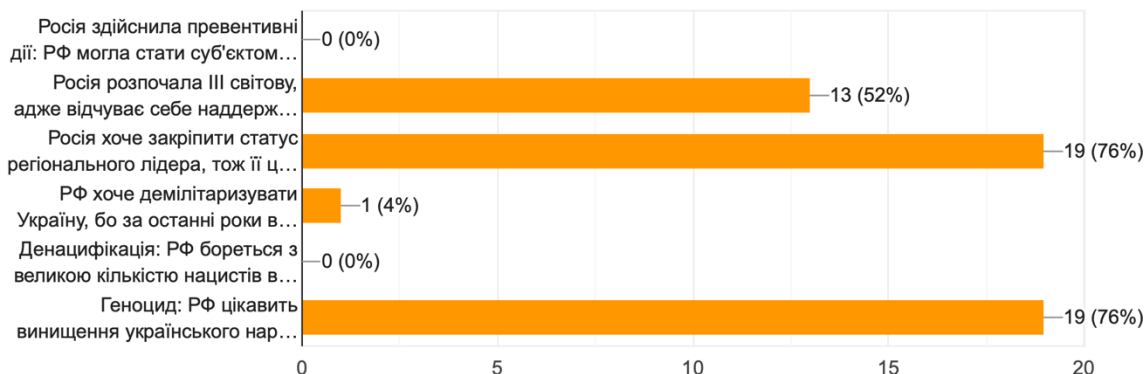

Рис. 1. Розподіл відповідей українців на питання щодо причин наступу РФ

Зокрема, українці 84% респондентів зазначили, що Україна наразі перемагає і ЗСУ демонструють вражаючу стійкість. Ще 16% відзначили, що поки ситуація незрозуміла, тому визначити лідера вони не змогли. Важливим є те, що жоден респондент не вважає, що РФ перемагає та рухається за планом.

Який наразі стан бойових дій в Україні, на Вашу думку?

25 відповідей

Рис. 2. Розподіл відповідей українців на питання щодо стану бойових дій

Також більшість українців впевнені, що країни ЄС роблять недостатньо для підтримки України. Так, 56% респондентів на питання щодо найправильнішої позиції ЄС в українсько-російській війні зазначили, що

країни ЄС мають надавати більшу військову допомогу Україні (зброя, техніка тощо) і ще 36% зазначили, що дії Заходу недостатні: НАТО має закрити небо над Україною та дати більше зброї і техніки. Лише 8%, тобто 2 особи, вважають, що країни ЄС наразі надають достатньо допомоги Україні. Жоден з респондентів не вважає, що країни ЄС не є стороною конфлікту, тож мають зберігати нейтральний статус, що ЄС має бути обережнішими у своїх діях, адже від економічних зв'язків з РФ багато чого залежить, а також що ЄС не має втручатися у цю війну, адже Україна – це зона відповідальності РФ.

Оберіть найправильнішу позицію європейських країн щодо українсько-російської війни, на Вашу думку:
25 відповідей

Рис. 3. Розподіл відповідей українців на питання щодо найправильнішої позиції європейських країн щодо війни

Також, майже абсолютна більшість українців впевнена у перемозі нашої країни, проте з різними сценаріями завершення війни. 48% зазначили, що Україна переможе у війні, проте поверне лише ті території, які були їй підконтрольні до 24 лютого 2022 року. Ще 44% вважають, що Україна переможе і навіть поверне окупований Донбас та анексований Крим. Лише 8% зазначили, що Україна втратить значну кількість своїх земель та існуватиме на меншій території. Варіанти з перемогою РФ та приєднанням території України до РФ, завершенням спецоперації демілітаризацією України чи поділом України між різними державами не знайшли підтримки серед українців.

Чим, на Вашу думку, завершиться війна?
25 відповідей

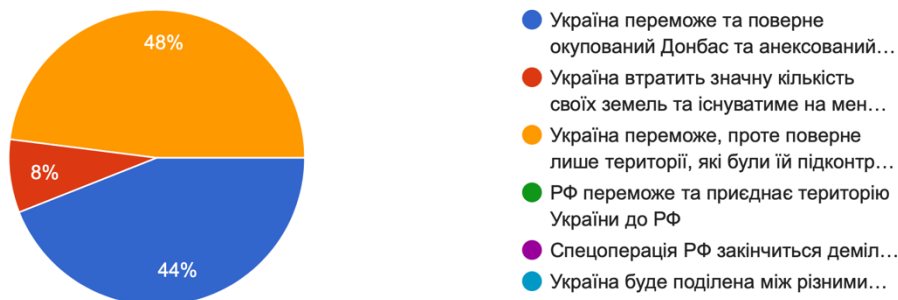

Рис.4. Розподіл відповідей українців на питання щодо завершення війни

Переважає більшість українців (80%) вважає, що головним наслідком війни буде те, що Україна доведе світові свою міць унікальність та незалежність. 16% вважають, що головним наслідком буде втрата Росією деяких своїх територій та економічне ослаблення РФ. Також, 4% зазначили, що Україна відновить статус країни-наступниці слов'янської цивілізації, Київської Русі. Українці взагалі не підтримали такі варіанти, як «РФ закріпиться у статусі країни-гегемона та гаранта регіональної безпеки», «Росія та Україна знайдуть шлях примирення та існуватимуть як добрі брати» та «Ця війна переросте у III світову».

Оберіть варіант з головним наслідком цієї війни, на Вашу думку?
25 відповідей

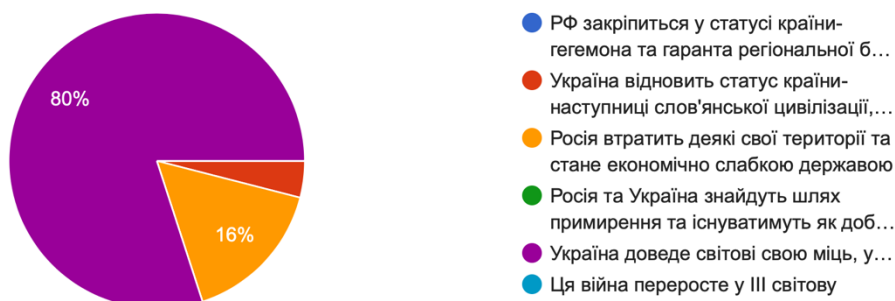

Рис. 5. Розподіл відповідей українців на питання щодо головного наслідку війни

Анкетування серед французів щодо причин, перебігу та наслідків російсько-української війни дало наступні результати. На питання «Виділіть найголовніші причини наступу РФ на територію України 24 лютого, на Вашу думку» французи здебільшого обирали варіант «Росія хоче закріпити статус регіонального лідера, тож її цікавить захоплення України». За цей варіант проголосували 90% респондентів. Також, 30% французів обрали варіант «Росія розпочала III світову, адже відчуває себе наддержавою». Ще 15% обрали варіант «РФ хоче демілітаризувати Україну, бо за останні роки вона наростила кількість зброї». Зокрема, по 5%, тобто по 1 людині, проголосували за варіанти «Росія здійснила превентивні дії: РФ могла стати суб'єктом агресії України і НАТО» та «Геноцид: РФ цікавить винищення українського народу». Варіант «Денацифікація: РФ бореться з великою кількістю нацистів в Україні» не отримав підтримки серед респондентів. Варто зазначити, що дане питання передбачало можливість вибору декількох відповідей.

1) Soulignez les principales raisons de l'offensive russe sur le territoire de l'Ukraine le 24 février, selon vous. Avertissement! La question implique la possibilité de plusieurs réponses (facultatif).
20 відповідей

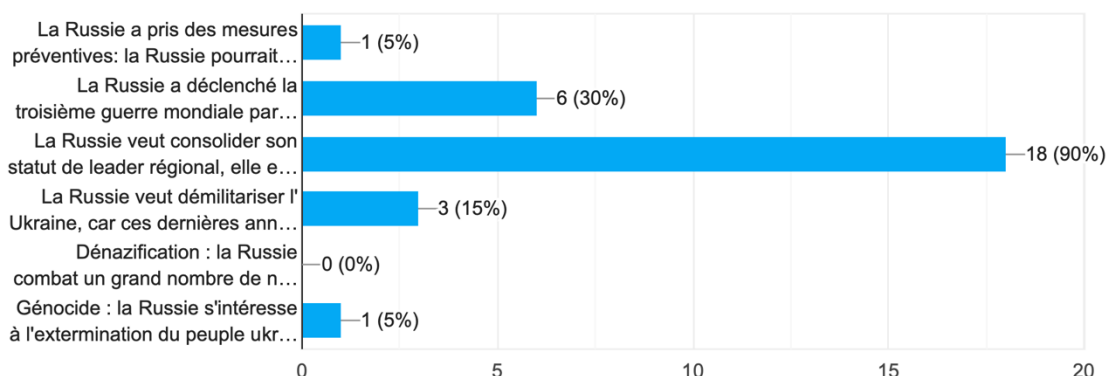

Рис. 6. Розподіл відповідей французів на питання щодо причин наступу РФ

Зокрема, більшість французів (80%) зазначили, що поки незрозуміло, на чиєму боці перевага на полі бою. Ще 15% вважають, що Україна перемагає і ЗСУ демонструють вражаючу стійкість. І лише 5% відзначили, що РФ перемагає та рухається за планом.

2) Quel est l'état actuel des hostilités en Ukraine, selon vous?

20 відповідей

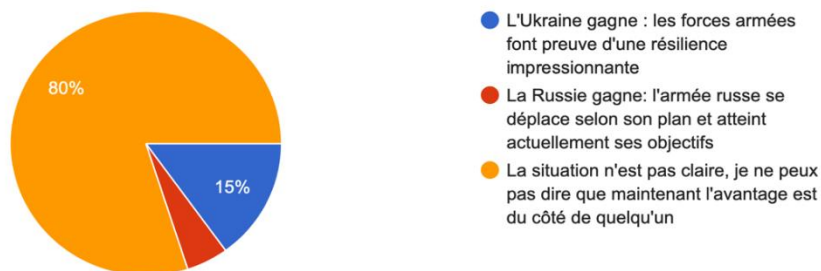

Рис. 7. Розподіл відповідей французів на питання щодо стану бойових дій

У відповіді на питання «Оберіть найправильнішу позицію європейських країн щодо українсько-російської війни, на Вашу думку» респонденти дали наступні відповіді: 45% з них вважають, що ЄС має бути обережнішими у своїх діях: від економічних зв'язків з РФ залежить багато, ще 35% вважають, що ЄС має підтримувати Україну і наразі надають достатню допомоги для неї. Найменше голосів отримали варіанти «Країни ЄС мають надавати більшу військову допомогу Україні (зброя, техніка тощо)» – 15% та «Країни ЄС не є стороною конфлікту, тож мають зберігати нейтральний статус» – 5%. Варіанти «Дії Заходу недостатні: НАТО має закрити небо над Україною та дати більше зброї і техніки» та «ЄС не має втручатися у цю війну, адже Україна – це зона відповідальності РФ» не знайшли підтримки серед респондентів.

3) Choisissez la position la plus correcte des pays européens sur la guerre ukrainienne-russe, à votre avis:

20 відповідей

Рис. 8. Розподіл відповідей французів на питання щодо найправильнішої позиції європейських країн щодо війни

Щодо прогнозів про завершення війни, французи здебільшого зазначили, що Україна переможе, проте поверне лише території, які були їй підконтрольні до 24 лютого. За цей варіант проголосувало 60%. Ще 30% вважають, що Україна втратить значну кількість своїх земель та існуватиме на меншій території і 10% (тобто 2 людини) – що Україна буде поділена між різними державами та припинить існування. Французи не обрали варіанти: «Україна переможе та поверне окупований Донбас та анексований Крим»; «РФ переможе та приєднає територію України до РФ» та «Спецоперація РФ закінчиться демілітаризацією та денацифікацією України».

4) Comment pensez-vous que la guerre va se terminer?
20 відповідей

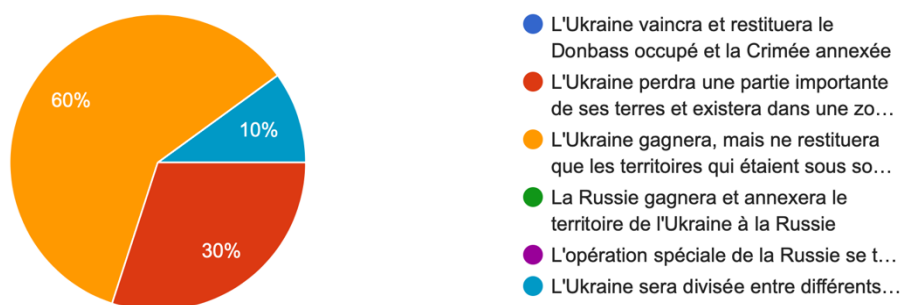

Рис.9. Розподіл відповідей французів на питання щодо завершення війни

Головний наслідок російсько-української війни, на думку французів, полягає у тому, що Росія втратить деякі свої території та стане економічно слабкою державою – цей варіант підтримали 55%. По 15% підтримали варіанти «Росія та Україна знайдуть шлях примирення та існуватимуть як добрі брати» та «Ця війна переросте у III світову». Найменше підтримки отримали варіанти «Україна доведе світові свою міць, унікальність та незалежність» (10%) та «РФ закріпиться у статусі країни-гегемона та гаранта регіональної безпеки» (5%). Варіант «Україна відновить статус країни-наступниці слов'янської цивілізації, Київської Русі» не був обраний жодним респондентом.

5) Choisissez l'option avec la principale conséquence de cette guerre, à votre avis?

20 відповідей

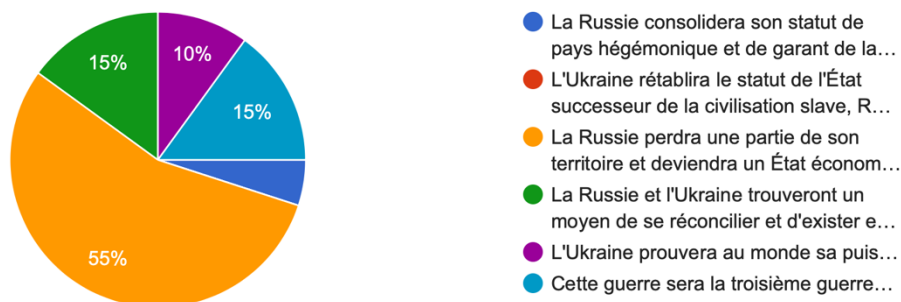

Рис. 10. Розподіл відповідей українців на питання щодо головного наслідку війни

За результатами даного опитування можна зробити висновок, що відповіді французів здебільшого ґрунтуються на картині світу, яку їм пропонують їхні ЗМІ: позиція французів здебільшого проукраїнська, але і зорієнтована на власні інтереси.

Аналізуючи відповіді на питання щодо головних причин наступу РФ на Україну, варто відзначити, що окрім майже одностайно виділеної причини – бажання Росії закріплення статусу регіонального лідера, французи зазначили що цей наступ – це початок III світової війни. Це свідчить про те, що у Європі досить поширені дискусії щодо вірогідності ядерної атаки та поширення війни на територію ЄС. Зокрема, те, що серед респондентів знайшлися нечисельні прихильники варіантів, що РФ бажає демілітаризувати Україну і що вона здійснила привентивні дії, а також, що РФ має за мету винищення українського народу може свідчити про те, що у французький простір все ж проникають російські та українські наративи, проте не впливають на їхню свідомість масово.

Зокрема, відповіді французів свідчать, що перебіг військових дій в Україні подають і сприймають менш емоційно та однобічно, ніж в Україні та РФ. Новини подаються орієнтовано на європейського глядача/читача із запитом

на об'єктивність. Так, французи у переважній більшості відповіли, що визначити лідера у війні поки що неможливо, адже ситуація незрозуміла.

Також, можемо говорити про те, що на думку багатьох французів, позиція ЄС у війні з Україною має бути обачнішою через економічні зв'язки з Росією, проте прихильників активної військової допомоги для України все ж більше. Український наратив про вимогу закриття неба членами НАТО взагалі не отримав підтримки французів.

До того ж, не зважаючи на те, що більшість французів все ж вважає, що Україна переможе (проте зі сценаріями, які не передбачають повернення Донбасу та Криму), також існує певна кількість осіб, які вважають, що Україна припине своє існування.

Головним наслідком війни французи вважають економічне послаблення РФ. До того ж, з огляду на результати, у Франції є певні відсотки людей, які вважають, що ця війна призведе до примирення українців і росіян, а також, що головним наслідком є міць та незалежність України. Наратив про відновлення наступництва Україною слов'янської цивілізації, тобто Київської Русі виявився, найімовірніше, незнайомим французам, а тому не отримав підтримки.

Що ж до українських респондентів, то ми можемо зробити висновок, що російські наративи наразі не впливають на свідомість українців. Вони однозначно розглядають широкомасштабне вторгнення РФ, не лише як спробу розповсюдження своєї влади на нашій території та культурної експансії нашого народу, а і як дії, що спрямовані на фізичне винищення українців. Зокрема, результати свідчать про довіру народу до української армії та загалом про високий рівень оптимістичності населення щодо поточної військової ситуації. Варто додати, що високий рівень віри у перемогу серед населення є важливою складовою підняття бойового духу, а оптимістичність – характерною рисою української ментальності.

Майже однотайно українці впевнені, що вони не мають залишатися без підтримки ЄС. Ба більше, доволі популярним виявився наратив про необхідність закриття членами НАТО українського неба. Загалом українці

досить оптимістично налаштовані щодо завершення війни і впевнені, що Україна переможе. Ймовірно, популярні у соціальних мережах та ЗМІ настрої щодо того, що Україна вже скоро поверне окуповані ще до 2022 року території мають великий вплив на українців, адже велика кількість респондентів переконані, що у результаті війни ми повернемо Донбас та Крим. Щодо головного наслідку війни, то тут простежується певна скоцентованість українців на власній значимості – у відповіді на це питання вони скоріше зосередились на головному наслідку війни для України і не мислили масштабами геополітики. Так, для українців головний наслідок війни полягає в утвердженні власної незалежності і міці, ніж втрата Росією своїх територій та її економічна слабкість. Зокрема, 4%, тобто 1 людина, зазначили головним наслідком війни утвердження України, як наступниці Київської Русі, що свідчить про наявність невеликої популярності цього нарративу, що популяризується окремими політиками серед українців.

Загалом, ми можемо говорити про те, що у відповідях українців та французів щодо причин та наслідків російсько-української є головна подібність – переважна більшість тих і тих респондентів визначили головною метою нападу Росії на Україну бажання закріпити статус регіонального лідера. Зокрема, як французи, так і українці зазначили, що ця війна – початок III світової. До того ж, цей варіант отримав більше підтримки серед українців, що може свідчити про те, що більшість французів все ж розглядають цю війну, як таку, яка не стосується західноєвропейського регіону, а отже не французів безпосередньо.

Крім того, ми виявили **суттєві відмінності** у відповідях українців і французів. Наприклад, 76% українців зазначили, що дії РФ – це геноцид. Варто додати, що на момент проходження тестування Україна ще не визнала злочини РФ геноцидом офіційно, проте населення вже здебільшого вважало ці дії їхнім умисним винищенням. Своєю чергою французи взагалі не визначили геноцид головною метою Росії. Це свідчить про те, що цей нарратив або взагалі масово не дістався французького інформаційного простору, або не має масової

підтримки серед місцевих ЗМІ та політикуму зокрема, що своєю чергою впливає на сприйняття французів.

Також, наразі українці переважно впевнені у своєму переможному становищі, натомість французи вважають, що ситуація незрозуміла і поточного лідера ще немає. Це ще раз підкреслює домінантність подачі інформації французам без акцентування уваги на поточних перемогах сторін.

Українці зокрема впевнені, що країни ЄС мають надавати їм більшу військову допомогу, а НАТО мало закрити небо над Україною. І хоча більшість французів також висловились за те, аби надавати Україні більше зброї та техніки, позиція необхідності закриття неба над Україною майже не отримала підтримки. Зокрема, доволі популярною відповіддю серед французів виявилась необхідність обережності у допомозі Україні через економічні зв'язки Росії та Франції. Можна припустити, що ці відповіді корелюють з результатами виборів у Франції, які завершилися 24 квітня 2022 року. Більшість французів підтримала політику Е. Макрона, який пообіцяв, що Франція стане першою країною Західної Європи, яка позбудеться газової залежності від Росії. Натомість підтримка Марі Ле Пен, яка виступає за збереження зв'язків з РФ, також була дуже високою.

Українці та французи також дали схожі відповіді щодо підсумку цієї війни – Україна переможе, проте поверне лише ті території, які були їй підконтрольні до 24 лютого 2022 року. Проте серед французів виявилось більше тих, хто вважає, що Україна втратить деякі землі та існуватиме на меншій території. Головною відмінністю у відповідях можна назвати те, що багато українців вірять у повернення тимчасово окупованих територій Донбасу та анексованого Криму. Водночас жоден француз не підтримав цей варіант.

Що ж до головного наслідку цієї війни, то для українців він зосереджений на утвердженні власної незалежності, міці та унікальності, а для французів – на послабленні Росії, як одного з геополітичних гравців. Ба більше, невелика кількість французів вказали, що наприкінці війни українці зможуть

порозумітися та існувати як братні нації, водночас для українців цей варіант взагалі не видався ймовірним.

Тож, можемо зробити висновок, що по-перше, на сприйняття причин, перебігу та результату війни на кожну націю впливають переважно локальні наративи. По-друге, уявлення про російсько-українську війну є більш цілісними та однозначними в української вибірки, та менш структурованими та однозначними у французької вибірки. По-третє, у сприйнятті причин, перебігу та результатів війни досліджувані нації мають різний характер відповідей, зумовлені особливостями кожного окремого народу, їхніх інтересів.

3.2 Аналіз відмінностей уявлень українців та французів про учасників російсько-української війни

Дослідження структури ціннісних орієнтацій українців та росіян за допомогою методики культурно-ціннісного диференціалу показало ступінь визначеності якостей (або рівень групової узгодженості) у чотирьох сферах життєвої активності: орієнтація на групу – орієнтація на себе; орієнтація на зміни; орієнтація один на одного та орієнтація на владу.

Уявлення про росіян. У блоці «Орієнтація на групу – Орієнтація на себе» у відповідях французів та українців виявлено наступні відмінності. На думку українців, росіянам взагалі не властива самостійність прийняття рішень, в той час як французи визначили їхню самостійність на майже середньому рівні. Терплячість росіян визначена українцями та французами на високому рівні, водночас їхня нетерплячість, на думку французів, значно вища ніж на думку українців.

Табл 3.1

Порівняльний аналіз оцінок щодо пріоритету індивідуального мислення у росіян

Країна		Усього
Україна	Франція	

V11	1		20.0% _b	48,9%
	2	24.0% _a	65.0% _b	42,2%
	3		15.0% _b	6,7%
	4	4.0% _a		2,2%
Усього		100,0%	100,0%	100,0%

Завдяки методиці Crosstab було виявлено, що у критерії «Пріоритет індивідуального мислення» в оцінці «1» індекси чисел (літери a і b) не співпадають – ці відсотки статистично значущо відрізняються на рівні статистичної значущості альфа = 0.05 за z-критерієм.

Загалом, на думку українців, у росіян високо виражена орієнтація на групу і низький рівень орієнтації на себе, а на думку французів – орієнтація на групу виражена повною мірою, а орієнтація на себе має середній рівень.

Табл.3.2

Показники відповідей українців та французів у блоці «Орієнтація на групу – Орієнтація на себе»

Блок	Ціннісні орієнтації	Українці Відсоток відповідей/ кількість респондентів	Французи Відсоток відповідей/ кількість респондентів
Орієнтація на групу – Орієнтація на себе	Розрахунок на вирішення проблем іншими (державою, фондами, родичами)	100% / 35	80% / 24
	Самостійність у прийнятті рішень	0% / 0	40% / 12
	Терплячість	80% / 24	85% / 25
	Нетерплячість	28% / 10	85% / 25
	Залежність від суспільної думки	92% / 32	75% / 22
	Пріоритет індивідуального мислення	20% / 7	15% / 4

У блоці «Орієнтація на зміни» українці та французи зазначили, що росіянам притаманне використання звичних методів і відсутня відкритість до нового досвіду. Також, українці вважають, що росіянам властива вірність традиціям на середньому рівні, а французи – на високому, руйнування ж традицій на думку українців, знаходиться на значно вищому рівні, ніж на думку французів. Зокрема, на відмінно від українців, французи зазначили, що росіяни вміють ризикувати певною мірою.

Інертність та страх змін, на думку українців, дещо вищий ніж на думку французів. Так, методика Crosstab виявила, що у критерії «Інертність та страх змін» в оцінці «3» та «4» індекси чисел (літери a і b) не співпадають - ці відсотки статистично значущо відрізняються на рівні статистичної значущості альфа = 0.05 за z-критерієм.

Табл 3.3

Порівняльний аналіз оцінок щодо інертності та страху змін у росіян

		Країна		Усього
		Україна	Франція	
V18	2		10.0% _a	4,4%
	3	12.0% _a	50.0% _b	28,9%
	4	88.0% _a	40.0% _b	66,7%
Усього		100,0%	100,0%	100,0%

Французи, як і українці, зазначили, що спрямованість росіян у минуле знаходиться на високому рівні, проте французи вважають, що росіяни спрямовані у майбутнє певною мірою, в той час як на думку українців ця риса росіянам не притаманна. Так, методика Crosstab виявила, що у критерії «Спрямованість у минуле» в оцінці «3» і «4» індекси чисел (літери a і b) не співпадають - ці відсотки статистично значущо відрізняються на рівні статистичної значущості альфа = 0.05 за z-критерієм.

Табл 3.4

Порівняльний аналіз оцінок щодо спрямованості у минуле у росіян

	Країна	Усього
--	--------	--------

		Україна	Франція	
V16	2	4.0% _a		2,2%
	3	12.0% _a	60.0% _b	33,3%
	4	84.0% _a	40.0% _b	64,4%
Усього		100,0%	100,0%	100,0%

У критерії «Спрямованість у майбутнє» в оцінці «1» індекси чисел (літери а і b) також не співпадають. Ці відсотки статистично значущо відрізняються на рівні статистичної значущості альфа = 0.05 за z-критерієм.

Табл 3.5

Порівняльний аналіз оцінок щодо спрямованості у майбутнє у росіян

		Країна		
		Україна	Франція	Усього
V17	1	56.0% _a	10.0% _b	35,6%
	2	44.0% _a	60.0% _a	51,1%
	3		20.0% _b	8,9%
	4		10.0% _a	4,4%
Усього		100,0%	100,0%	100,0%

Загалом, французи та українці однаково визначили, що росіянам властивий низький рівень орієнтації на зміни.

Табл.3.6

Показники відповідей українців та французів у блоці «Орієнтація на зміни»

Блок	Ціннісні орієнтації	Українці Відсоток відповідей/ кількість респондентів	Французи Відсоток відповідей/ кількість респондентів
Орієнтація на зміни	Використання звичних методів	92% / 32	90% / 27
	Відкритість до нового досвіду	0% / 0	0% / 0
	Вірність традиціям	48% / 17	100% / 30
	Руйнування традицій	36% / 13	5% / 2
	Спрямованість у минуле	96% / 34	100% / 30
	Спрямованість у майбутнє	0% / 0	30% / 9
	Інертність, боязнь змін	100% / 35	80% / 24
	Заповзятливість, вміння ризикувати	0% / 0	30% / 9

Третій блок – «Орієнтація один на одного» свідчить про те, що миролюбність у росіян, за версією українців, взагалі відсутня, а за версією французів – на рівні нижче середнього. Замкнутість росіян, на думку українців, знаходиться на майже високому рівні, в той час як французи оцінили її нижче середнього рівня. Методика Crosstab виявила, що у критерії «Замкнутість» в оцінці «4» індекси чисел (літери а і b) не співпадають. Ці відсотки статистично відрізняються на рівні статистичної значущості альфа = 0.04 за z-критерієм.

Табл 3.7

Порівняльний аналіз оцінок щодо замкнутості та відкритості у росіян

		Країна		Усього
		Україна	Франція	
V22	1	12.0% _a	35.0% _a	22,2%
	2	20.0% _a	45.0% _a	31,1%
	3	28.0% _a	10.0% _a	20,0%
	4	40.0% _a	10.0% _b	26,7%
Усього		100,0%	100,0%	100,0%

Ситуація з черствістю та емпатичністю така ж: на думку українців, черствість росіян на високому рівні, а емпатичність – відсутня, тоді як на думку французів, черствість – на рівні нижче середнього, а емпатичність – вище середнього.

Табл 3.8

Порівняльний аналіз оцінок щодо черствості та емпатійності у росіян

		Країна		Усього
		Україна	Франція	
V24	2	8.0% _a	20.0% _a	13,3%
	3	24.0% _a	45.0% _a	33,3%
	4	68.0% _a	35.0% _b	53,3%
Усього		100,0%	100,0%	100,0%

Результати обчислення за методикою Crosstab свідчать, що у критерії «Черствість» в оцінці «4» індекси чисел (літери a і b) не співпадають - ці відсотки статистично відрізняються на середньому рівні статистичної значущості альфа = 0.03 за z-критерієм.

Тож, українці вказали на низький рівень позитивної орієнтації одне на одного, а французи – на середній рівень.

Табл.3.9

Показники відповідей українців та французів у блоці «Орієнтація один на одного»

Блок	Ціннісні орієнтації	Українці Відсоток відповідей/ кількість респондентів	Французи Відсоток відповідей/ кількість респондентів
Орієнтація один на одного	Агресивність	96% / 34	95% / 29
	Миролюбність	0% / 0	20% / 6
	Замкнутість	68% / 24	20% / 6
	Відкритість	16% / 2	20% / 6
	Черствість	92% / 32	20% / 6
	Емпатичність	0% / 0	55% / 16

У блоці «Орієнтація на владу» французи вказали на байдужість до політичних рішень на рівні вище середнього, а українці вказали на відсутність цієї риси. Законопослушність росіян, на думку французів, суттєво вища, ніж на думку українців: перші визначили її на високому рівні, другі – на рівні нижче середнього. На цій вісі французи та українці зазначили, що анархія характерна для росіян на низькому та нижче середнього рівнях. Політична апатія, за версією українців, характерна росіянам на рівні вище середнього, тоді як за версією французів – нижче середнього рівня.

Можна простежити велику відмінність у відповідях на вісі «Політична апатія – Політична активність»: українці вважають, що політична активність властива росіянам на дуже низькому рівні, французи вважають, що на рівні вище середнього. Водночас політична апатія – на думку українців – на рівні

вище середнього, на думку французів – на рівні нижче середнього. Згідно з методикою Crosstab у критерії «Політична апатія» в оцінці «2» індекси чисел (літери а і b) не співпадають – ці відсотки статистично значущо відрізняються на рівні статистичної значущості альфа = 0.05 за z-критерієм.

Табл 3.10

Порівняльний аналіз оцінок щодо політичної апатії у росіян

		Країна		Усього
		Україна	Франція	
V30	1	8.0% _a	15.0% _a	11,1%
	2	24.0% _a	55.0% _b	37,8%
	3	28.0% _a	30.0% _a	28,9%
	4	40.0% _a		22,2%
Усього		100,0%	100,0%	100,0%

У критерії «Політична активність» в оцінці «1» також виявлені відмінності. Індекси чисел (літери а і b) не співпадають – ці відсотки статистично значущо відрізняються на рівні статистичної значущості альфа > 0.05 за z-критерієм, що підтверджує різне бачення українцями та французами здатності росіян управляти життям країни через політичні процеси.

Табл 3.11

Порівняльний аналіз оцінок щодо політичної активності у росіян

		Країна		Усього
		Україна	Франція	
V31	1	52.0% _a	15.0% _b	35,6%
	2	40.0% _a	25.0% _a	33,3%
	3	8.0% _a	20.0% _a	13,3%
	4		40.0% _b	17,8%
Усього		100,0%	100,0%	100,0%

Загалом, українці вказали на середню вираженість орієнтації росіян на владу, а французи – на високу. Українці вбачають у росіянах більш пасивних, далеких від політики та реальної прихильності до певних політичних сил громадян.

Табл.3.12

Показники відповідей українців та французів у блоці «Орієнтація на владу»

Блок	Ціннісні орієнтації	Українці Відсоток відповідей/ кількість респондентів	Французи Відсоток відповідей/ кількість респондентів
Орієнтація на владу	Байдужість до політичних рішень	0% / 0	55% / 16
	Цілковита зацікавленість у політичних рішеннях	92% / 32	80% / 24
	Анархія	20% / 7	10% / 3
	Законопослушність	28% / 10	85% / 25
	Політична апатія	68% / 20	30% / 9
	Політична активність	8% / 3	60% / 18

Уявлення про українців. У боці «Орієнтація на групу – Орієнтація на себе» українці вказали, що розрахунок на вирішення проблем іншими знаходиться на рівні нижче середнього, французи ж оцінили розрахунок на вирішення проблем іншими на низькому рівні. Свою нетерплячість українці оцінили на рівні вище середнього, французи – на високому.

Табл 3.13

Порівняльний аналіз оцінок щодо орієнтації на себе (групу) в українців

		Країна		Усього
		Україна	Франція	
V35	1	12.0% _a	5.0% _a	8,9%
	2	32.0% _a	15.0% _a	24,4%
	3	40.0% _a	25.0% _a	33,3%
	4	16.0% _a	55.0% _b	33,3%
Усього		100,0%	100,0%	100,0%

У критерії «Нетерплячість» за методом Crosstab в оцінці «4» також виявлені відмінності. Індокси чисел (літери а і b) не співпадають – ці відсотки статистично відрізняються на рівні вище середнього за статистичною значущості альфа = 0.04 за z-критерієм (див. таб.3.13).

В той час як пріоритет індивідуального мислення знаходиться на високому рівні, на думку українців, а за версією французів – вище середнього. У підсумку українці визначили свій ступінь орієнтації на групу – на середньому рівні. Французи зазначили, що українцям притаманний рівень орієнтації на групу нижче середнього.

Табл.3.14

Показники відповідей українців та французів у блоці «Орієнтація на групу – орієнтація на себе»

Блок	Ціннісні орієнтації	Українці Відсоток відповідей/ кількість респондентів	Французи Відсоток відповідей/ кількість респондентів
Орієнтація на групу – орієнтація на себе	Розрахунок на вирішення проблем іншими (державою, фондами, родичами)	40% / 14	15% / 5
	Самостійність у прийнятті рішень	100% / 35	100% / 30
	Терплячість	24% / 8	35% / 11
	Нетерплячість	56% / 19	80% / 24
	Залежність від суспільної думки	12% / 4	15% / 5
	Пріоритет індивідуального мислення	92% / 32	65% / 20

У блоці «Орієнтація на зміни» французи вказали, що використання звичних методів дещо властиве українцям, в той час як українці відповіли, що їм не властива ця риса.

Свою вірність традиціям українці оцінили на рівні вище середнього, а французи цей показник оцінили на високому рівні. Руйнування ж традицій за

версією українців властиве їм менше, ніж вважають французи: українці визначили цей показник на низькому рівні, а французи на рівні нижче середнього.

Табл 3.15

Порівняльний аналіз оцінок щодо орієнтації на зміни в українців

		Країна		Усього
		Україна	Франція	
V42	1	28.0% _a	5.0% _b	17,8%
	2	48.0% _a	65.0% _a	55,6%
	3	24.0% _a	25.0% _a	24,4%
	4		5.0% _a	2,2%
Усього		100,0%	100,0%	100,0%

Свою спрямованість у майбутнє українці оцінили на високому рівні, а французи – на середньому. Зокрема, ми можемо простежити, що результати обчислення за методикою Crosstab свідчать, що у критерії «Спрямованість у минуле» в оцінці «1» індекси чисел (літери а і b) не співпадають – ці відсотки статистично відрізняються на середньому рівні статистичної значущості альфа = 0.03 за z-критерієм. Тож, українці визначили свою орієнтацію на зміни на високому рівні, а французи – на рівні вище середнього.

Табл.3.16

Показники відповідей українців та французів у блоці «Орієнтація на зміни»

Блок	Ціннісні орієнтації	Українці Відсоток відповідей/ кількість респондентів	Французи Відсоток відповідей/ кількість респондентів
Орієнтація на зміни	Використання звичних методів	0% / 0	95% / 29
	Відкритість до нового досвіду	96% / 34	5% / 2
	Вірність традиціям	68% / 24	85% / 26
	Руйнування традицій	14% / 5	30% / 9
	Спрямованість у минуле	24% / 8	30% / 9
	Спрямованість у майбутнє	96% / 34	45% / 13

	Інертність, боязнь змін	16% / 6	5% / 2
	Заповзятливість, вміння ризикувати	96% / 34	100% / 30

У третьому блоці «Орієнтація один на одного» єдино значущо відмінністю є оцінка черствості.

Табл 3.17

Порівняльний аналіз оцінок щодо орієнтації один на одного в українців

		Країна		Усього
		Україна	Франція	
V50	1	60.0% _a	5.0% _b	35,6%
	2	24.0% _a	30.0% _a	26,7%
	3	16.0% _a	40.0% _a	26,7%
	4		25.0% _b	11,1%
Усього		100,0%	100,0%	100,0%

Українці оцінили її на низькому рівні, а французи – на рівні вище середнього. Так, методика Crosstab виявила, що у критерії «Черствість» в оцінці «1» індекси чисел (літери a і b) не співпадають - ці відсотки статистично значущо відрізняються на рівні статистичної значущості альфа = 0.05 за z-критерієм.

Перевага у даному блоці знаходиться на правому боці як в українців так і французів, що свідчить про високий рівень позитивної орієнтації один на одного.

Табл.3.18

Показники відповідей українців та французів у блоці «Орієнтація один на одного»

Блок	Ціннісні орієнтації	Українці Відсоток відповідей/ кількість	Французи Відсоток відповідей/ кількість
------	---------------------	--	--

		респондентів	респондентів
Орієнтація один на одного	Агресивність	8% / 3	10% / 3
	Мироловність	100% / 35	25% / 7
	Замкнутість	8% / 3	15% / 5
	Відкритість	88% / 31	75% / 22
	Черствість	16% / 6	65% / 19
	Емпатичність	92% / 32	100% / 30

Результати блоку «Орієнтація на владу» свідчать, що українці оцінили свою байдужість до політичних рішень на низькому рівні, а росіяни – на рівні нижче середнього. Також і французи і українці визначили анархію на низькому рівні, а законопослушність – українці на середньому рівні, а французи – на рівні вище середнього.

Загалом, на думку українців та французів, українці мають високий рівень орієнтації на владу. Підрахунок за методикою Crosstab значущих відмінностей у відповідях не виявила.

Табл.3.19

Показники відповідей українців та французів у блоці «Орієнтація на владу»

Блок	Ціннісні орієнтації	Українці Відсоток відповідей/ кількість респондентів	Французи Відсоток відповідей/ кількість респондентів
Орієнтація на владу	Байдужість до політичних рішень	12% / 4	30% / 9
	Цілковита зацікавленість у політичних рішеннях	92% / 32	85% / 26
	Анархія	20% / 7	10% / 3
	Законопослушність	60% / 21	75% / 22
	Політична апатія	12% / 4	5% / 2
	Політична активність	84% / 29	95% / 28

Тож, ми можемо зробити наступні висновки. По-перше, на відповіді респондентів у формі культурно-ціннісного диференціалу значний вплив чинять наслідки війни: і українці і французи мають інакше сприйняття дійсності, ніж у мирний час, що підтверджується радикалізацією оцінювання

деяких характеристик. По-друге, українці вважають себе відмінними від росіян, адже наділяють себе кардинально протилежними рисами. Зокрема, французи також переважною мірою продемонстрували відмінності у рисах українців та росіян, що свідчить про їхнє усвідомлення відмінностей між росіянами та українцями. По-третє, більшість гетеростереотипів щодо українців не підтвердились. Зокрема – спростовується ментальна залежність українців від радянського минулого і бажання бути з росіянами дружніми народами. Причиною цього вірогідно є вплив рішучого протистояння українців російському нападу. (аналіз гіпотез).

3.3 Практичні рекомендації щодо формування національного нарративу, пов'язаного з російсько-українською війною

Результати проведеного емпіричного дослідження щодо кроскультурних відмінностей уявлень про російсько-українську війну показали, що уявлення українців та французів про учасників, причини, перебіг та наслідки війни мають деякі відмінності. Так, ми визначили, що французи здебільшого не вважають, що геноцид є головною метою нападу РФ на Україну. Також, французи не впевнені ні у поточних тактичних перемогах України, ні у вірогідності її майбутньої загальної перемоги. Зокрема, серед французів є певний процент тих, хто вважає, що українці та росіяни все ще зможуть примиритися, а з допомогою Україні у війні треба бути обережніше.

Можемо припустити, що ці відмінності зумовлені багатьма факторами: стереотипами про учасників війни, уявленнями, що сформувались у суспільстві до військових дій, інтересами країни тощо.

Так чи інакше, в умовах воєнного часу перед Україною стоїть завдання формування національного стратегічного нарративу. Важливість цього завдання є надвисокою. По-перше, як вже було сказано, нарративи впливають на уявлення великої кількості людей та стають окремою зброєю під час воєнних дій. у випадку України важливе значення має поняття битви нарративів, оскільки під

час війни відбувається зіткнення різних світоглядних конструкцій у їхніх нарративних рамках. За цих умов Україна має бути не лише має формувати конкурентноздатні наративи, а і такі, які здатні перемогти наративи суперника.

По-друге, від стратегічного наративу залежить характер сприйняття українсько-російської війни як українцями, так і іншими країнами. Тож наративи відіграють роль не лише на локальному, а і у світовому масштабі. Вони постають важливим інструментом для формування уявлень інтелектуальної еліти світового суспільства, світових лідерів думок та політичних спільнот. Без активної міжнародної підтримки українського наративу неможлива перемога у битві наративів з опонентом (у нашому випадку з РФ).

З огляду на це, постає необхідність формування практичних рекомендацій щодо формування національного наративу, пов'язаного з російсько-українською війною.

- **Національний стратегічний наратив щодо українсько-російської війни має враховувати епохальну внесок України в нову архітектуру Європи та світу**

Результати дослідження показали, що Україна користується підтримкою іноземних партнерів (у нашому випадку – французів). Ми простежили, що у Франції проукраїнські наративи займають домінуючу позицію, в той час як проросійські також мають певну підтримку серед населення. У даній ситуації Україна при формуванні стратегічного наративу щодо війни має враховувати, що для його популяризації закордоном, мають враховуватися чинники, які можуть впливати на європейську цільову аудиторію та аспекти, які можуть її зацікавити та викликати бажання «стати на бік» українського наративу. Таким чином, Україна має транслювати не лише своє бажання інтегруватися до європейської спільноти, а довести, що Україна вже робить неоціненні кроки для якомога скорішого вступу до ЄС. Україна має транслювати цілі за які борються

її громадяни, захищаючи не лише свої життя, а і європейський цивілізаційний вибір. Україна має транслювати, що ця війна — це боротьба за нову архітектуру Європи та світу. Національний наратив має містити меседж про те, що українці захищають духовні цінності цивілізованого світу. Цей посил має донести іноземцям, що активна допомога українцям – це їхній вклад у майбутнє Європи, а не лише допомога союзній державі та постраждалим людям.

- **Національний стратегічний наратив щодо українсько-російської війни має мати за основу потужну історію**

У ході дослідження ми визначили, що основою стратегічного національного наративу є історія. Незалежно від культури люди здійснюють смислоутворення (англ. meaning-making) у результаті аналізу різних історій з певними сенсами (англ. story telling). Вченими вже доведено, що історія є найпотужнішим способом запам'ятовування різних смислів та умовиводів. Підтвердженням цьому є міфи, що складають основу релігій, ідеологій тощо. Саме тому, в основу національного стратегічного наративу щодо війни має лягти історія про відчайдушну боротьбу українців задля захисту цінностей українців та їхнього цивілізаційного вибору. Цільова аудиторія зверне увагу на український наратив саме завдяки ній. Це є запорукою вкорінення наративу у свідомості світової спільноти на довготривалий термін. Залежно від якості та наповненості історії наративу залежить тривалість його існування та його потужність у згаданій вище боротьбі наративів. Тож, у випадку України, від історії залежить наше позиціонування на світовій арені у найближчі десятиліття.

- **Національний стратегічний наратив щодо українсько-російської війни має підтримуватись комунікативною стратегією його просування**

Дослідження показало що масмедіа та лідери думок у країні є чи не найбільш потужними засобами розповсюдження наративів. Тому, окрім правильної концепції створення наративу, важливою є його піар та стратегія

популяризації, як у країні, так і за її межами. По-перше, наратив має лунаати від усіх найвпливовіших та найвпізнаваніших джерел – політиків, експертів, аналітиків, блогерів, інфлюенсерів, ГО, медіа тощо. Присутність в інформаційному полі (онлайн та оффлайн) відіграє велике значення. Це своєю чергою має вплинути на

впізнаваність наративу — скільки про нього говорять у країні та за її межами. Важливою є робота над позиціонуванням наративу — що саме про нього говорять, з чим та ким асоціюють тощо. Наприклад, українсько-російська війна вже безповоротньо асоціюється у світі з чинним Президентом В. Зеленським та українською армією. Для стратегії розповсюдження та вкорінення наративу важливими також є лояльність аудиторії до наративу (a tone of voice), тобто які почуття та емоції викликає наратив у цільовій аудиторії. У потенційних союзників України цей наратив має викликати не лише співчуття та стурбованість, а рішуче бажання допомогти та стати ефективними помічниками у відбудові України.

Висновки до Розділу III

Нами було здійснено дослідження кроскультурних відмінностей в уявленнях українців та французів щодо причин, перебігу та наслідків українсько-російської війни. За результатами дослідження ми прийшли до наступних висновків.

Дослідження показало, що російські наративи наразі не впливають на свідомість українців. Вони однозначно розглядають широкомасштабне вторгнення РФ, не лише як спробу розповсюдження своєї влади на нашій території та культурної експансії нашого народу, а і як дії, що спрямовані на фізичне винищення українців. Зокрема, ми з'ясували, що результати свідчать про довіру народу до української армії та загалом про високий рівень оптимістичності населення щодо поточної військової ситуації. Також, ми переконалися, що для українців головний наслідок війни полягає в утвердженні

власної незалежності та міці, і це для них важливіше, ніж втрата Росією своїх територій та її економічна слабкість.

Щодо французів, то було з'ясовано, що їхні уявлення про російсько-українську війну здебільшого ґрунтуються на картині світу, яку їм пропонують французькі ЗМІ: позиція французів здебільшого проукраїнська, але і зорієнтована на власні інтереси. Французи визначили переважно дві головні причини наступу РФ: бажання Росії закріплення статусу регіонального лідера та початок III світової війни. Ми дійшли висновку, що це свідчить про те, що у Європі досить поширені дискусії щодо вірогідності ядерної атаки та поширення війни на територію ЄС. Зокрема, ми зазначили, що відповіді французів свідчать, що перебіг військових дій в Україні подають і сприймають менш емоційно та однобічно, ніж в Україні та РФ. Виялено, що на думку багатьох французів, позиція ЄС у війні з Україною має бути обачнішою через зв'язки з Росією, проте прихильників активної військової допомоги для України все ж більше. Ми також переконались, що головним наслідком війни французи вважають економічне послаблення РФ.

У результаті проведеного порівняння позицій українців та французів щодо українсько-російської війни було з'ясовано, що на сприйняття причин, перебігу та результатів війни на кожну націю впливають переважно локальні наративи. Також, виявлено, що характер відповідей українців є більш радикальним, аніж відповідей французів. Загалом, українці виявились набагато оптимістичнішими щодо перебігу та прогнозування результатів війни, аніж французи.

Також, нами було проведене тестування за методикою культурно-ціннісного диференціалу серед українців та французів щодо оцінки українців та росіян, а також здійснене порівняння відповідей респондентів-українців та респондентів-французів.

Було виявлено, що на відповіді респондентів значний вплив чинять наслідки війни: і українці, і французи мають інакше сприйняття дійсності, ніж у мирний час. З'ясовано, що українці вважають себе відмінними від росіян,

адже наділяють себе кардинально протилежними рисами. Виявлено, що французи також переважною мірою продемонстрували відмінності у рисах українців та росіян, що свідчить про їхнє усвідомлення відмінностей між цими націями.

Було з'ясовано, що гетеростереотипи більшою мірою не підтвердились, зокрема – спростовується ментальна залежність українців від радянського минулого і бажання бути з росіянами дружніми народами. Причиною цього ми назвали вплив рішучого протистояння українців російському нападу.

На основі результатів дослідження нами було надано практичні рекомендації для формування національного стратегічного нарративу щодо українсько-російської війни.

ВИСНОВКИ

У результаті нашого дослідження ми виявили відмінності в уявленнях українців та французів щодо учасників, причин, перебігу та наслідків російсько-української війни. Зокрема, аналіз теоретичних джерел та проведене емпіричне дослідження продемонстрували відмінності у наративних рамках двох народів і ступінь їхнього впливу на уявлення респондентів про війну, яка триває. Також це дозволило нам розробити практичні рекомендації для формування національного стратегічного наративу України.

Для досягнення мети дослідження – виявлення відмінностей в уявленнях пересічних громадян двох країн (України та Франції) щодо причин, перебігу та можливих наслідків російсько-української війни, а також відмінностей в уявленнях респондентів обох країн про українців та росіян як головних учасників цієї війни, було виконано такі завдання:

- На основі теоретичного аналізу літературних джерел українських та зарубіжних науковців було уточнено поняття національної ідентичності та зафіксовано факт, що національна ідентичність українців знаходиться у процесі становлення та цей процес має свої особливості, зумовлені тривалим періодом перебування територій сучасної України під контролем різних імперій і державних утворень. Також, було проаналізовано поняття етностереотипів та визначено головні аутостереотипи та гетеростереотипи щодо українців. Це дозволило нам виявити вплив уявлень українців про самих себе та уявлень про них інших народів на основні наративи щодо російсько-української війни, які поширюються в Україні, Росії та країнах Європи.
- Було розроблено загальну методологічну схему кроскультурного дослідження уявлень про російсько-українську війну. Відповідно до мети та завдань роботи дібрано комплекс методів та методик. Так, ми використали анкетування та методику культурно-ціннісного диференціалу. Нами було здійснено обробку даних за допомогою методу

Crosstabs, IBM SPSS Statistic та Microsoft Excel, а також методу аналізу середніх значень у вимірі групових ціннісних орієнтацій у чотирьох сферах життєвої активності росіян та українців: орієнтації на групу, орієнтації на владу, орієнтації один на одного та орієнтації на зміни. У результаті ми виявили особливості уявлень українців та французів про учасників, перебіг та наслідки війни та здійснили порівняльний аналіз уявлень французів та українців.

- Виявлено, що уявлення про російсько-українську війну є більш цілісними та однозначними в українській вибірці, та менш структурованими та однозначними у французькій вибірці. Зокрема, ми з'ясували, що у сприйнятті причин, перебігу та результатів війни досліджувані нації мають різний характер відповідей, зумовлені особливостями кожного окремого народу, їхніх інтересів. До того ж, відповіді респондентів, які представляють різні нації залежать від впливу медійного поля, яке домінує у їхній країні.
- З'ясовано, що характер отриманих відповідей є часто радикалізованим, що ймовірно є наслідком критичної ситуації – війни. Тож, ця подія суттєво впливає на сприйняття дійсності.
- З'ясовано, що українці переважно вважають себе ментально далеким народом від росіян з різними векторами розвитку. Французи у переважній більшості сприймають українців та росіян – окремими народами з різною ментальністю. Ці та інші висновки допомогли з'ясувати, що гіпотеза щодо значного впливу на відповіді респондентів аутостереотипів та гетеромтереотипів не підтвердилася.

Перспективами подальшого дослідження можуть стати більш глибокі та детальні розвідки щодо уявлень різних народів про російсько-українську війну. Результати цього та подальших напрацювань у цьому полі можуть стати корисними для розробки національних нарративів (зокрема, стратегічного) щодо цієї війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Арестович розповів про хороші перспективи повернення Криму і Донбасу [Електронний ресурс] // Слово і Діло. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.slovoidilo.ua/2022/03/10/novyna/bezpeka/arestovych-rozpoviv-pro-xoroshi-perspektyvy-povernennya-krymu-donbasu>.
2. «Все без исключения понимают, что врут» [Електронний ресурс] // Meduza. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://meduza.io/feature/2022/03/15/vse-bez-isklyucheniya-ponimayut-chno-vrut>.
3. Грабовська І. Сучасні українці у дзеркалі чужих та власних стереотипів // Сучасність. – 2004. – № 9. – С. 139
4. Данилюк І.В. Етнічна психологія як галузь наукового пізнання. – Київ, 2010. – 256 с.
5. Ексмер Глухова Мішель Терещенко розвінчав чотири стереотипи про Україну [Електронний ресурс] // Укрінформ. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3292416-eksmer-gluhova-misel-teresenko-rozvincav-cotiri-stereotipi-pro-ukrainu.html>.
6. Етнічний стереотип як феномен культури / І.П. Шевелева // Культура народів Причорномор'я. . – 2003. – №37. – С. 72-76.
7. Європа надає не ту зброю, яку просить Україна — Подоляк [Електронний ресурс] // Суспільне.Новини. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://suspilne.media/229417-evropa-nadae-ne-tu-zbrou-aku-prosit-ukraina-podolak/>.
8. Євтух В.Б., Трощинський В.П., Галушко К.Ю. та ін. Етносоціологія: терміни та поняття. Навчальний посібник /В.Б. Євтух, В.П. Трощинський / К.: Видавництво УАННП «Фенікс», 2003. – 280 с.

9. Завдання №1 у війні та шлях повернення Криму: Зеленський розповів, що буде для України перемогою [Електронний ресурс] // РБК-Україна. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/zadacha-1-voyne-put-vozvrashcheniya-kryma-1651650842.html>.
10. Закриття неба над Україною: Зеленський назвав зволікання світу вбивчим [Електронний ресурс] // Слово і Діло. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.slovoidilo.ua/2022/03/10/novyna/polityka/zakryttya-neba-nad-ukrayinoyu-zelenskyj-nazvav-zvolikannya-svitu-vbyvchym>.
11. Зеленський: Можливо, третя світова вже почалася [Електронний ресурс] // Ліга.Новини. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://news.liga.net/ua/politics/news/zelenskiy-vozmojno-tretya-mirovaya-uje-nachalas>.
12. Клименко І.В. Психологічні особливості використання соціальних мереж у військовій справі // Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи» - К.: КНУ імені Тараса Шевченка 2020. - 158 с. – ст.66-70
13. Костенко Л. Записки українського самашедшого. – Київ: А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2011. – 416 с.
14. Ле Пен знову виправдала анексію Криму [Електронний ресурс] // Крим.Реалії. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.krymr.com/a/news-le-pen-aneksia-kryma/31799128.html>.
15. Овсяннікова без нагороди. Німцям довелося передумати вручати «премію ЗМІ за свободу» російській журналістці (оновлено) [Електронний ресурс] // Національна Рада України з питань телебачення і радіомовлення. Офіційний вебсайт. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.nrada.gov.ua/ovsyannikova-bez->

[nagorody-nimtsyam-dovelos-peredumaty-vruchaty-premiyu-zmi-za-svobodu-rosijskij-zhurnalistsi/](#).

16. Патрикаракос Д. Війна у 140 знаках. Як соціальні медіа змінюють конфлікти у XXI столітті. Пер. з англ. / Дейвид Патрикаракос. – Yakaboo Publishing, Київ, 2019. – 352 ст.
17. Пелагеша Н. Є. Українська державна ідентичність в контексті євроінтеграції [Електронний ресурс] / Пелагеша Н. Є. // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpqgzdia_2006_25_15.
18. Переговори с Президентом России Владимиром Путиным [Електронний ресурс] // Президент Республики Беларусь. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://president.gov.by/ru/events/rabochiy-vizit-v-rossiyskuyu-federaciyu-1646909867>.
19. Піскорська Г.А. International Relations, Part “Political Science“ [Електронний ресурс] / Піскорська Г.А. // Open Journal Systems. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3862/3522
20. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни / Георгій Почепцов. – Київ: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2015. – 497 с.
21. Проект Постанови про здійснюваний Російською Федерацією геноцид української нації [Електронний ресурс] // Верховна Рада України Офіційний вебпортал парламенту України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39360>.
22. Путин: "Границы России нигде не заканчиваются" [Електронний ресурс] // BBC News Русская служба. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/russian/news-38093222>.
23. Путін о 5-й ранку оголосив про початок операції на Донбасі [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/31719676.html>.

24. Росія — нащадок Золотої Орди, Україна — Київської Русі [Електронний ресурс] // ISLND TV. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=SoozY4Pwc8Q>.
25. Сітнікова І. Путін запевняє, що його «операція» в Україні йде за планом, а санкції проти РФ — це «урок для бізнесу» [Електронний ресурс] / Ірина Сітнікова // Hromadske. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://hromadske.ua/posts/putin-zapevnyaye-sho-jogo-operaciya-v-ukrayini-jde-za-planom-a-sankciyi-proti-rf-ce-urok-dlya-biznesu>.
26. Сладкий Д. Національна ідентичність як фактор національної та міжнародної безпеки. *Політичний менеджмент*. 2008. № 2. С. 110–119.
27. Сміт Ентоні Д. С. Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка. [Електронний ресурс] / Сміт Ентоні Д. Сміт Ентоні Д. // К., – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://izbornyk.org.ua/smith/smc03.htm>
28. Солдатова Г.У. Психология межэтнической напряженности.— М.: Смысл, 1998.— С. 50
29. Стражний А. Украинский менталитет. – К. : Подолина, 2008. – С. 301–327.
30. Стуканов С. Монополія на «ідентичність» // День. – 2010. – № 144–145 (13–14 серпня).
31. Ткаченко В. М. Украина : на межі цивілізації / В. М. Ткаченко, О. П. Рєнт. – К., 1995.
32. «Україна переможе!» - зірки шоу-бізнесу разом з військовими [Електронний ресурс] / «Україна переможе!» // Жмеринка.City. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://zhmerynka.city/articles/212251/ukraina-peremozhe-zirki-shou-biznesu-razom-z-vijskovimi>.

33. Україна сакральна. Український менталітет Смітюх Г.Є., Стрілецький В.В.
<https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Publ/SacralUkraine/Mentality.html>
34. Українська політична нація: проблеми становлення : зб. У45 наук. ст. / за ред. М. М. Розумного (заг. ред.), М. Т. Степика, В. М. Яблонського. – К. : НІСД, 2012. – 384 с.
35. У прямий ефір головного пропагандистського каналу РФ увірвалася дівчина із закликом зупинити війну [Електронний ресурс] // ТСН. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://tsn.ua/ato/u-pryamiy-efir-golovnogo-propagandiskogo-kanalu-rf-uvirvalas-divchina-iz-zaklikom-zupiniti-viynu-2009449.html>.
36. Український стратегічний нарратив: «матчастина» [Електронний ресурс] // Укрінформ. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2620105-ukrainskij-strategicnij-narativ-matcastina.html>.
37. Хто ми: портрет українців очима українців [Електронний ресурс] // Український інститут майбутнього. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://uifuture.org/publications/hto-my-portret-ukrayincziv-ochyma-ukrayincziv-2/>.
38. Шиприкевич О. Вплив етнічних стереотипів на етнонаціональні взаємини в Україні [Електронний ресурс] / Оксана Шиприкевич // Народна творчість та етнологія. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shyprykevych_Oksana/Vplyv_etchnykh_stereotypiv_na_etchonatsionalni_vzaiemyny_v_Ukraini_vidobrazhennia_v_ZMI.pdf?PHPSESSID=v9qvir
39. Barrett, M. English children's acquisition of a European identity. In G. L. Breakwell & E. Lyons (Eds.), *Changing European identities: Social psychological analysis of social change*//Oxford: Butterworth-Heinemann, 1996. – 349–369 с.

40. Brad Allenby and Joel Garreau, eds., *Weaponized Narrative: The New Battlespace*. Washington, DC: Center of the Future of War, 2017.
41. Bruce Carrington. Adolescent Discourse on National Identity- voices of care and justice? [Электронный ресурс] / Bruce Carrington, Geoffrey Short // *Educational Studies* 24. – 1998. – Режим доступа до ресурсу: <https://philpapers.org/rec/CARADO-5>.
42. Election présidentielle 2022 [Электронный ресурс] // *Ministere DeLinterieur*. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.resultats-elections.interieur.gouv.fr/presidentielle-2022/FE.html>.
43. Francis Fukuyama. *Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment* / Francis Fukuyama. – New York: Farrar, Straus and Giroui, 2018. – 256 с.
44. Kohut Z. *Russian Centralism and Ukrainian Autonomy: Imperial Absorption of the Hetmanate, 1760's–1830's*. / Z. Kohut – Edmonton, 1988. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/riabchuk_khokhly.pdf
45. Kupffer M., de Waal Th. *Crying Genocide: Use and Abuse of Political Rhetoric in Russia and Ukraine* // *Carnegie Endowment for International Peace*. – 2014. – 28 July [Электронный ресурс] / M. Kupffer, de Waal Th.. – Режим доступа: <http://carnegieendowment.org/2014/07/28/crying-genocide-use-and-abuse-of-political-rhetoric-in-russia-and-ukraine/his9>
46. Matthew Kupfer. *Crying Genocide: Use and Abuse of Political Rhetoric in Russia and Ukraine* [Электронный ресурс] / Matthew Kupfer ,Thomas de Wall // *Gornegie Endowment for International Peace*. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: <https://carnegieendowment.org/2014/07/28/crying-genocide-use-and-%20abuse-of-political-rhetoric-in-russia-and-ukraine/his9>.
47. *Military Strength Ranking 2022* [Электронный ресурс] // *The Global Firepower*. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php>.

48. Samuel Huntington, *Who Are We?: The Challenges to America's National Identity* / New York: Simon and Schuster. – 2004. – 40 с.
49. The crisis of European security: What Europeans think about the war in Ukraine [Электронный ресурс] // European Council of Foreign Relations. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: <https://ecfr.eu/publication/the-crisis-of-european-security-what-europeans-think-about-the-war-in-ukraine/>.
50. Thomas C. Davis. *Revisiting Group Attachment: Ethnic and National Identity* [Электронный ресурс] / Thomas C. Davis // *Political Psychology*. – 2003. – Режим доступа до ресурсу: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/0162-895X.00136>
51. Emmanuel Macron propose l'asile à la journaliste russe Marina Ovsyannikova [Электронный ресурс] // Euractiv. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.euractiv.fr/section/l-europe-dans-le-monde/news/emmanuel-macron-propose-lasile-a-la-journaliste-russe-marina-ovsyannikova/>.
52. Guerre en Ukraine : Marine Le Pen est la "complice d'un criminel contre l'humanité" [Электронный ресурс] // Europe 1. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=3m9TOv8I72U>.
53. La dépendance commerciale des États européens vis-à-vis de la Russie. Mars 2022. [Электронный ресурс] // *Sciences économiques et sociales*. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: <https://ses.ens-lyon.fr/actualites/rapports-etudes-et-4-pages/la-dependance-commerciale-des-etats-europeens-vis-a-vis-de-la-russie-mars-2022>.
54. La guerre en Ukraine pourrait déjà coûter au moins 20 milliards d'euros de PIB à la France en 2022 [Электронный ресурс] // *La Tribune*. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.latribune.fr/economie/france/la-guerre-en-ukraine-pourrait-deja-couter-au-moins-20-milliards-d-euros-de-pib-a-la-france-en-2022-905408.html>.
55. Menaces russes : la France est-elle suffisamment protégée en cas d'attaque nucléaire ? [Электронный ресурс] // Europe 1. – 2022. – Режим доступа

до ресурсу: <https://www.europe1.fr/international/menaces-russes-la-france-est-elle-suffisamment-protgee-en-cas-dattaque-nucleaire-4110151>.

56.Ukraine : Emmanuel Macron veut "protéger notre pays de l'escalade de la guerre" [Электронный ресурс] // TFIINFO. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.tf1info.fr/international/election-presidentielle-la-france-face-a-la-guerre-ukraine-j-essaye-de-protger-notre-pays-de-l-escalade-de-la-guerre-affirme-emmanuel-macron-2213567.html>.

ДОДАТКИ

Кроскультурний аналіз особливостей уявлень про причини, перебіг, наслідки та учасників російсько-української війни

ДОДАТОК А

АНКЕТА ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ПРИЧИНИ, ПЕРЕБІГ ТА НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

1. Ім'я Прізвище
2. Вік
3. Стать
4. Місце проживання до наступу РФ 24.02.2022 (країна, місто/сmt/селище)
5. Місце проживання після наступу РФ 24.02.2022 (країна, місто/сmt/селище)
6. Пройдіть, будь ласка, тест на визначення політичних координат за посиланням: <https://www.idrlabs.com/ua/political-coordinates/test.php> та вкажіть Ваші політичні кординати згідно з тестом.
7. Виділіть найголовніші причини наступу РФ на територію України 24 лютого, на Вашу думку. Увага! Питання передбачає можливість декількох відповідей (за бажанням).
 - Росія здійснила превентивні дії: РФ могла стати суб'єктом агресії України і НАТО
 - Росія розпочала III світову, адже відчуває себе наддержавою
 - Росія хоче закріпити статус регіонального лідера, тож її цікавить захоплення України

- РФ хоче демілітаризувати Україну, бо за останні роки вона наростила кількість зброї
- Денацифікація: РФ бореться з великою кількістю нацистів в Україні
- Геноцид: РФ цікавить винищення українського народу

8. Який наразі стан бойових дій в Україні, на Вашу думку?

- Україна перемагає: ЗСУ демонструють вражаючу стійкість
- Росія перемагає: армія РФ рухається за своїм планом та наразі досягає поставлених цілей
- Ситуація незрозуміла, не можу сказати, що нині перевага на чіємусь боці

9. Оберіть найправильнішу позицію європейських країн щодо українсько-російської війни, на Вашу думку:

- Країни ЄС не є стороною конфлікту, тож мають зберігати нейтральний статус
- ЄС має підтримувати Україну і наразі надають достатню допомоги для неї
- ЄС має бути обережнішими у своїх діях: від економічних зв'язків з РФ залежить багато
- Країни ЄС мають надавати більшу військову допомогу Україні (зброя, техніка тощо)
- Дії Заходу недостатні: НАТО має закрити небо над Україною та дати більше зброї і техніки
- ЄС не має втручатися у цю війну, адже Україна – це зона відповідальності РФ

10. Чим, на Вашу думку, завершиться війна?

- Україна переможе та поверне окупований Донбас та анексований Крим
- Україна втратить значну кількість своїх земель та існуватиме на меншій території
- Україна переможе, проте поверне лише території, які були їй підконтрольні до 24 лютого
- РФ переможе та приєднає територію України до РФ
- Спецоперація РФ закінчиться демілітаризацією та денацифікацією України
- Україна буде поділена між різними державами та припинить існування

11. Оберіть варіант з головним наслідком цієї війни, на Вашу думку?

- РФ закріпиться у статусі країни-гегемона та гаранта регіональної безпеки
- Україна відновить статус країни-наступниці слов'янської цивілізації, Київської Русі
- Росія втратить деякі свої території та стане економічно слабкою державою
- Росія та Україна знайдуть шлях примирення та існуватимуть як добрі брати
- Україна доведе світові свою міць, унікальність та незалежність
- Ця війна переросте у III світову

ДОДАТОК Б**МЕТОДИКА КУЛЬТУРНО-ЦІННІСНОГО ДИФЕРЕНЦІАЛУ****Як Ви вважаєте, наскільки характерні дані якості для росіян?**

Оцініть характеристики за таким принципом: 1 - дана якість відсутня, 2 - якість виражена слабо, 3 - якість виражена середньо, 4 - якість виражена в повній мірі.

Орієнтація на групу – орієнтація на себе

- 1) Наскільки характерний розрахунок на вирішення проблем іншими (державою, фондами, родичами) ?
- 2) Наскільки характерна самостійність у прийнятті рішень ?
- 3) Наскільки характерна терплячість?
- 4) Наскільки характерна нетерплячість?
- 5) Наскільки характерна залежність від суспільної думки ?
- 6) Наскільки характерний пріоритет індивідуального мислення?

Орієнтація на зміни

- 7) Наскільки характерне використання звичних методів?
- 8) Наскільки характерна відкритість до нового досвіду ?
- 9) Наскільки характерна вірність традиціям?
- 10) Наскільки характерне руйнування традицій?
- 11) Наскільки характерна спрямованість у минуле?
- 12) Наскільки характерна спрямованість у майбутнє?
- 13) Наскільки характерна інертність, страх змін?
- 14) Наскільки характерна заповзятливість, вміння ризикувати ?

Орієнтація один на одного

- 15) Наскільки характерна агресивність?
- 16) Наскільки характерна миролюбність?
- 17) Наскільки характерна замкнутість?
- 18) Наскільки характерна відкритість?
- 19) Наскільки характерна черствість?
- 20) Наскільки характерна емпатичність?

Орієнтація на владу

- 21) Наскільки характерна байдужість до політичних рішень?
- 22) Наскільки характерна цілковита зацікавленість у політичних рішеннях?
- 23) Наскільки характерна анархія?
- 24) Наскільки характерна законопослушність?
- 25) Наскільки характерна політична апатія?
- 26) Наскільки характерна політична активність?

Як Ви вважаєте, наскільки характерні дані якості для українців?

Оцініть характеристики за таким принципом: 1 - дана якість відсутня, 2 - якість виражена слабо, 3 - якість виражена середньо, 4 - якість виражена в повній мірі.

Орієнтація на групу – орієнтація на себе

- 1) Наскільки характерний розрахунок на вирішення проблем іншими (державою, фондами, родичами) ?
- 2) Наскільки характерна самостійність у прийнятті рішень ?
- 3) Наскільки характерна терплячість?
- 4) Наскільки характерна нетерплячість?
- 5) Наскільки характерна залежність від суспільної думки ?
- 6) Наскільки характерний пріоритет індивідуального мислення?

Орієнтація на зміни

- 7) Наскільки характерне використання звичних методів?
- 8) Наскільки характерна відкритість до нового досвіду ?
- 9) Наскільки характерна вірність традиціям?
- 10) Наскільки характерне руйнування традицій?
- 11) Наскільки характерна спрямованість у минуле?
- 12) Наскільки характерна спрямованість у майбутнє?
- 13) Наскільки характерна інертність, страх змін?
- 14) Наскільки характерна заповзятливість, вміння ризикувати ?

Орієнтація один на одного

- 15) Наскільки характерна агресивність?
- 16) Наскільки характерна миролюбність?
- 17) Наскільки характерна замкнутість?
- 18) Наскільки характерна відкритість?
- 19) Наскільки характерна черствість?
- 20) Наскільки характерна емпатичність?

Орієнтація на владу

- 21) Наскільки характерна байдужість до політичних рішень?
- 22) Наскільки характерна цілковита зацікавленість у політичних рішеннях?
- 23) Наскільки характерна анархія?
- 24) Наскільки характерна законопослушність?
- 25) Наскільки характерна політична апатія?
- 26) Наскільки характерна політична активність?

ДОДАТОК В**QUESTIONNAIRE SUR LA DÉFINITION DES IDÉES SUR LES CAUSES,
LE DÉROULEMENT ET LES CONSÉQUENCES DE LA GUERRE RUSSE-
UKRAINIENNE**

1. Nom Prénom
2. Âge
3. Genre
4. Lieu de résidence
5. Veuillez passer le test pour déterminer les coordonnées politiques sur le lien:
<https://www.idrlabs.com/fr/coordonnees-politiques/test.php> et indiquer vos coordonnées politiques selon le test (si vous souhaitez)
6. Soulignez les principales raisons de l'offensive russe sur le territoire de l'Ukraine le 24 février, selon vous. Avertissement! La question implique la possibilité de plusieurs réponses (facultatif).
 - La Russie a pris des mesures préventives: la Russie pourrait devenir un sujet d'agression de la part de l'Ukraine et de l'OTAN
 - La Russie a déclenché la troisième guerre mondiale parce qu'elle se sent comme une superpuissance
 - La Russie veut consolider son statut de leader régional, elle est donc intéressée à capturer l'Ukraine
 - La Russie veut démilitariser l'Ukraine, car ces dernières années, elle a augmenté le nombre d'armes
 - Dénazification : la Russie combat un grand nombre de nazis en Ukraine

- Génocide : la Russie s'intéresse à l'extermination du peuple ukrainien

7. Quel est l'état actuel des hostilités en Ukraine, selon vous?

- L'Ukraine gagne : les forces armées font preuve d'une résilience impressionnante
- La Russie gagne: l'armée russe se déplace selon son plan et atteint actuellement ses objectifs
- La situation n'est pas claire, je ne peux pas dire que maintenant l'avantage est du côté de quelqu'un

8. Choisissez la position la plus correcte des pays européens sur la guerre ukrainienne-russe, à votre avis:

- Les pays de l'UE ne sont pas parties au conflit, ils doivent donc conserver un statut neutre
- L'UE doit soutenir l'Ukraine et reçoit actuellement une aide suffisante
- L'UE doit être prudente dans ses actions: beaucoup dépend des liens économiques avec la Russie
- Les pays de l'UE devraient fournir plus d'assistance militaire à l'Ukraine (armes, équipements, etc.)
- L'action occidentale est insuffisante : l'OTAN doit fermer le ciel au-dessus de l'Ukraine et fournir davantage d'armes et d'équipements
- L'UE ne devrait pas intervenir dans cette guerre, car l'Ukraine est la zone de responsabilité de la Russie

9. Comment pensez-vous que la guerre va se terminer?

- L'Ukraine vaincra et restituera le Donbass occupé et la Crimée annexée
- L'Ukraine perdra une partie importante de ses terres et existera dans une zone plus petite

- L'Ukraine gagnera, mais ne restituera que les territoires qui étaient sous son contrôle jusqu'au 24 février
- La Russie gagnera et annexera le territoire de l'Ukraine à la Russie
- L'opération spéciale de la Russie se terminera par la démilitarisation et la dénazification de l'Ukraine
- L'Ukraine sera divisée entre différents États et cessera d'exister

10. Choisissez l'option avec la principale conséquence de cette guerre, à votre avis?

- La Russie consolidera son statut de pays hégémonique et de garant de la sécurité régionale
- L'Ukraine rétablira le statut de l'État successeur de la civilisation slave, Rus` de Kyiv
- La Russie perdra une partie de son territoire et deviendra un État économiquement faible
- La Russie et l'Ukraine trouveront un moyen de se réconcilier et d'exister en bons frères
- L'Ukraine prouvera au monde sa puissance, son caractère unique et son indépendance
- Cette guerre sera la troisième guerre mondiale

ДОДАТОК Г

MÉTHODOLOGIE DU DIFFÉRENTIEL CULTUREL ET DE VALEUR

Différentiel culturel et de valeurs : à votre avis, à quel point ces qualités sont-elles typiques des Russes?

Evaluer les caractéristiques selon le principe suivant: 1 - cette qualité est absente, 2 - la qualité est faible, 3 - la qualité est modérée, 4 - la qualité est pleinement exprimée.

Orientation de groupe - Auto-orientation

- 1) Désir de résoudre les problèmes par les autres (état, fonds, proches)
- 2) Indépendance dans la prise de décision
- 3) Patience
- 4) Agitation
- 5) Dépendance à l'égard de l'opinion publique
- 6) Priorité de la pensée individuelle

Concentrez-vous sur le changement

- 7) En utilisant les méthodes habituelles
- 8) Ouverture à de nouvelles expériences
- 9) Traditionalisme
- 10) Destruction des traditions
- 11) Conservateur
- 12) Orientation future
- 13) Inertie, peur du changement
- 14) Esprit d'entreprise, capacité à prendre des risques

Orientation les uns vers les autres

- 15) Agressivité
- 16) Tranquillité
- 17) Retenue
- 18) Ouverture d`esprit
- 19) Obstination
- 20) Empathie

Concentrez-vous sur la puissance

- 21) Indifférence aux décisions politiques
- 22) Intérêt total pour les décisions politiques
- 23) Anarchie
- 24) Obéissance à la loi
- 25) Apathie politique
- 26) Activité politique

Différentiel culturel et de valeurs à votre avis, dans quelle mesure ces qualités sont-elles caractéristiques pour les Ukrainiens ?

Evaluer les caractéristiques selon le principe suivant: 1 - cette qualité est absente, 2 - la qualité est faible, 3 - la qualité est modérée, 4 - la qualité est pleinement exprimée.

Orientation de groupe - Auto-orientation

- 1) Désir de résoudre les problèmes par les autres (état, fonds, proches)
- 2) Indépendance dans la prise de décision
- 3) Patience
- 4) Agitation
- 5) Dépendance à l'égard de l'opinion publique
- 6) Priorité de la pensée individuelle

Concentrez-vous sur le changement

- 7) En utilisant les méthodes habituelles
- 8) Ouverture à de nouvelles expériences
- 9) Traditionalisme
- 10) Destruction des traditions
- 11) Conservateur
- 12) Orientation future
- 13) Inertie, peur du changement
- 14) Esprit d'entreprise, capacité à prendre des risques

Orientation les uns vers les autres

- 15) Agressivité
- 16) Tranquillité
- 17) Retenue
- 18) Ouverture d'esprit
- 19) Obstination
- 20) Empathie

Concentrez-vous sur la puissance

- 21) Indifférence aux décisions politiques
- 22) Intérêt total pour les décisions politiques
- 23) Anarchie
- 24) Obéissance à la loi
- 25) Apathie politique
- 26) Activité politique

ДОДАТОК Г

**ПІДРАХУНОК РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗА МЕТОДИКОЮ
КУЛЬТУРНО-ЦІННІСНОГО ДИФЕРЕНЦІАЛУ МЕТОДОМ CROSSTAB**

Таблиця 1.Г. Критерій «Самостійність у прийнятті рішень» у росіян

% within країна

		країна		Total
		Україна	Франція	
V07	1		5.0% _a	2,2%
	2		55.0% _b	24,4%
	3	60.0% _a	20.0% _b	42,2%
	4	40.0% _a	20.0% _a	31,1%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Symmetric Measures

		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	0,677	0,000
	Cramer's V	0,677	0,000
N of Valid Cases		45	

Таблиця 2.Г. Критерій «Пріоритет індивідуального мислення» у росіян

% within країна

		країна		Total
		Україна	Франція	
V11	1		20.0% _b	48,9%
	2	24.0% _a	65.0% _b	42,2%
	3		15.0% _b	6,7%
	4	4.0% _a		2,2%

Total	100,0%	100,0%	100,0%
-------	--------	--------	--------

Symmetric Measures

		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	0,580	0,002
	Cramer's V	0,580	0,002
N of Valid Cases		45	

Таблиця 3.Г. Критерій «Відкритість до нового досвіду» у росіян

% within країна

		країна		Total
		Україна	Франція	
V13	1	100.0% _a	85.0% _b	93,3%
	2		15.0% _b	6,7%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Symmetric Measures

		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	0,299	0,045
	Cramer's V	0,299	0,045
N of Valid Cases		45	

Таблиця 4.Г. Критерій «Спрямованість у минуле» у росіян

% within країна

		країна		Total
		Україна	Франція	
V16	2	4.0% _a		2,2%
	3	12.0% _a	60.0% _b	33,3%
	4	84.0% _a	40.0% _b	64,4%

Total	100,0%	100,0%	100,0%
-------	--------	--------	--------

Symmetric Measures

		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	0,512	0,003
	Cramer's V	0,512	0,003
N of Valid Cases		45	

Таблиця 5.Г. Критерій «Спрямованість у майбутнє» у росіян

% within країна

		країна		Total
		Україна	Франція	
V17	1	56.0% _a	10.0% _b	35,6%
	2	44.0% _a	60.0% _a	51,1%
	3		20.0% _b	8,9%
	4		10.0% _a	4,4%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Symmetric Measures

		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	0,571	0,002
	Cramer's V	0,571	0,002
N of Valid Cases		45	

Таблиця 6.Г. Критерій «Інертність, страх змін» у росіян

% within країна

		країна		Total
		Україна	Франція	
V18	2		10.0% _a	4,4%
	3	12.0% _a	50.0% _b	28,9%
	4	88.0% _a	40.0% _b	66,7%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Symmetric Measures

		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	0,514	0,003
	Cramer's V	0,514	0,003
N of Valid Cases		45	

Таблиця 7.Г. Критерій «Цілковита зацікавленість у політичних рішеннях» у росіян

% within країна

		країна		Total
		Україна	Франція	
V27	1	4.0% _a		2,2%
	2	4.0% _a	20.0% _a	11,1%
	3	20.0% _a	55.0% _b	35,6%
	4	72.0% _a	25.0% _b	51,1%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Symmetric Measures

		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	0,516	0,007
	Cramer's V	0,516	0,007
N of Valid Cases		45	

Таблиця 8.Г. Критерій «Пріоритет індивідуального мислення» в українців

% within країна

		країна		Total
		Україна	Франція	
V37	2	8.0% _a	35.0% _b	20,0%
	3	60.0% _a	45.0% _a	53,3%

	4	32.0% _a	20.0% _a	26,7%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Symmetric Measures

		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	0,337	0,077
	Cramer's V	0,337	0,077
N of Valid Cases		45	

Таблиця 9.Г. Критерій «Вірність традиціям» в українців

% within країна

		країна		Total
		Україна	Франція	
V40	2	32.0% _a	15.0% _a	24,4%
	3	40.0% _a	70.0% _b	53,3%
	4	28.0% _a	15.0% _a	22,2%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Symmetric Measures

		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	0,299	0,133
	Cramer's V	0,299	0,133
N of Valid Cases		45	

Таблиця 10.Г. Критерій «Черствість» в українців

% within країна

		країна		Total
		Україна	Франція	
V50	1	60.0% _a	5.0% _b	35,6%

	2	24.0% _a	30.0% _a	26,7%
	3	16.0% _a	40.0% _a	26,7%
	4		25.0% _b	11,1%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Symmetric Measures

		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	0,637	0,000
	Cramer's V	0,637	0,000
N of Valid Cases		45	

Таблиця 11.Г. Критерій «Спрямованість у минуле» в українців

% within країна

		країна		Total
		Україна	Франція	
V42	1	28.0% _a	5.0% _b	17,8%
	2	48.0% _a	65.0% _a	55,6%
	3	24.0% _a	25.0% _a	24,4%
	4		5.0% _a	2,2%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Symmetric Measures

		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	0,338	0,162
	Cramer's V	0,338	0,162
N of Valid Cases		45	

Таблиця 12.Г. Критерій «Нетерплячість» в українців

% within країна

		країна		Total
		Україна	Франція	
V35	1	12.0% _a	5.0% _a	8,9%
	2	32.0% _a	15.0% _a	24,4%
	3	40.0% _a	25.0% _a	33,3%
	4	16.0% _a	55.0% _b	33,3%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Symmetric Measures

		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	0,415	0,052
	Cramer's V	0,415	0,052
N of Valid Cases		45	